کوردو تێوە گلان بە جەنگی عێراق ئێرانەوە-1-…عەلی مەحموود محەمەد

بەشی یەکەم…

بەهۆی جەنگی ئێران – عێراقەوە دەرفەت رەخسا بۆ حکومەتی عێراقی پەلاماری دڕندانەی کوردستان بدات, بە بەهانەی تێوە گلانی بە جەنگەوەی پارتی, یەکێتی, حسك, بزووتنەوەی ئیسلامی, حیزبواڵلە بەهەردوو باڵەکەیەوە, بە هێنانی پاسدار بۆ ناوەوەی باشووری کوردستان, لە ئێرانیش جەنگەکە رێگای بۆ سەرکوتی گەلانی ئێران و ئۆپۆزسیۆن خۆشتر کرد.
ئەم هێزانە جەنگەکەیان بە نیعمەت دەزانی و دروشمیان گەرمکردن و درێژەدان بە جەنگ بوو, نەبووە هێزێکی سیاسی پشتیوانی لە جەنگ بکات کە روباری خوێنی لە بەر دەڕۆیی, لێ ئەمان نزاو تکایان درێژەدان بە جەنگ و هەڵسانی لافاوی خوێن بوو.
هەموو جەنگێکیش ئەنجامەکەی کۆتاییە, کە جەنگی ئێران-عێراق کۆتایی هات, بەهۆی تێوە گلانیان بە جەنگەکەوە, کوردستانێکی ویچرانکراوو تەعریبکراو, گەلێکی قڕکراوو زیندانیکراو لە ئۆردوگاکان, بزووتنەوەیەکی چەکداری هەرەسهاتوو مایەوە.

فەجری دوو راهێنان بۆ جینۆسایدی کورد

ئۆپەراسیۆنی فەجری دوو واتا ئۆپەراسیۆنی حاجی ئۆمەران بووە سەرمەشقی جەنگە هاوبەشەکان, رۆڵی راهێنان و ئەزموونی گێڕا بۆ ئەو جۆرە تەرزە لە چاوساغی و جەنگی هاوبەش, چ بۆ شەڕی هاوبەشی ئەم لای□ن□ لە گەڵ ئێران, وە کاردانەوەی عێراق لە هەمبەر جەنگە هاوبەشەکان و دەست نەپاراستن لە خەڵك لە بەرامبەری, کە بە دوایدا کوشتاری بارزانییەکان لە لایەن بەعسەوە هات, کە رۆڵی راهێنان بینی بۆ کۆمەڵکوژی خەڵکی کوردستان لە ئەنفال و هەڵەبجە و روخاندنی لادێکان و سڕینەوەی شوێنەواری ژیان لە دەرەوەی شارەکان.
لە کۆدا ئەم لایەنانەی ئاماژەمان بە ناوەکانیان دا, ژمارەیەك شەڕی هاوبەشیان کرد شان بە شانی سوپای پاسداران هەمووی ماڵوێرانی بوو بۆ خەڵك, ناسراوترینیان ئۆپەراسیۆنەکانی فەجری 2, کەربەلا 10, فەتحی 5, نصر 4 , نەسری 5, نصر 7, نصر 8, بیت المقدس 2 , بیت

المقدس 4 و فەجری 4, والفجر10, زەفەری 7, …… بوو.
رێكەوتنی پارتی دیموكراتی كوردستان- پدك لە گەڵ ئێران بۆ ئەنجامدانی كاری سەربازی هاوبەش لەناو جوگرافیای عیراقدا لە ئۆپەراسیۆنی فەجری دوو, یەكەمین داهێنان و رێكەوتنی پارتێكی كوردی باشوور بوو لە گەڵ ئێران بۆ شەڕی هاوبەش, داهێنانی بەهانە بەدەستەوەدان بوو بۆ جینۆسایدكردنی گەلەكەمان لە لایەن بەعسی فاشیستەوە.

فەجری دوو كەی؟

فەجری دوو بە پێی عێراق لە 22-07-1983, وە بە پێی ئێرانییەكان لە 20-7-1983 ئەنجامدرا, جیاوازییەكەش لەوەدایەو لە دوا چركەكانی شەوی 20ی مانگەوە هێزەكانی ئێران و پارتی دزەیان كردە پشت هێزەكانی عێراقەوە, لە چركەكەكانی یەكەمی 22ی مانگ جەنگ دەستی پێكرد.
كاتی ئۆپەراسیۆنەكە پاش شەڕی قەڕناقاو پشت ئاشان و دەركردنی لایەنەكانی بەرەی جود"پارتی,شیوعی,حسیك,پاسۆك" لە ناوچەكانی كەركوك و گەرمیان و زۆرینەی ناوچەكانی سلێمانی و هەولێر, هاوكاری لۆجیستیكی حكومەتی عێراقی هات.
دوای 2 ساڵ لە فەجری دوو, ینك و سۆسیالست و حزب و ا□ل□□ و بزووتنەوەی ئیسلامیش هاتنە ناو هەمان گەمەوە, بەم تەرزە پەیماننامەیە یاریان بە چارەنووسی كوردەوە كرد, كوردیان كردە شەریكە دۆڕانی كۆماری ئیسلامی ئێران لە جەنگی كۆنەپەرستانەی ئێران -ع□راق, دوای قوناغ□كانی ئ□نفال و كیمیاباران□كان ل□ 6ی ئ□یلولی 1988 دا د□ست ب□ تا□ و د□□او ل□ی د□رچوون, ئ□و□ی ب□یان مای□و□ مانگانە تمەنێك و بارەگایەك لە سونێ و قاسمە رەش و زێوەو كارتی گەڕان بۆ شارەكانی ئێران بوو.
ئەوان بەم جەنگە هاوبەشانەیان نزیك 10%ی هاوڵاتیانی كوردستان و 2451 لادێیان بە جینۆسایدكردن و وێرانكردن دا, دەریاچەیەك خوێن و جیهانێك وێرانكارییان دورییەوە لەو شەڕە هاوبەشانە, هاوكات بزاڤی چەكداری كوردیان وەك بزاڤێكی كرێ گرتە بە جیهان ناساند.
بە هێنانی سوپای ئێران لە 29-7-1996 بۆسەر كۆیەو هێنانەوەی سوپای عێراق لە 31ی ئاب و 16ی ئۆكتۆبەر و چاوساغی بۆ سوپای توركیا, سەلماندیانەوە هەمان تاكتیك تێكەڵ بە خوێنیان بووەو بۆتە ستراتیژی كاریان و بەردەوامی هەیەو لە داهاتووشدا بەردەوام دەبێت, بەردەوام گەلی كورد لە هەڵدێرو مال□و□رانییەكەوە بۆ یەكی دی دەبەن.

ئەمەریکا کۆدی جیهازەکانیانی لابوو؟

لە کاتێکدا راگەیاندنەکانی جیهان غەرقی هەواڵی دەریای خوینی جەنگی ئێران-عێراق ببوون، رێگا گرتن لە پەرەسەندنی پان ئیسلامیزمی کۆماری ئیسلامی شەرق و غەربی یەکخستبوو، کۆمەڵکوژی کوردان ببوە جەنگێکی لەبیرکراو، بە بەرچاوی کەشتیە ئاسمانیەکانەوە، کە دەرزی لەسەر زەوی دەبینن و کۆنترۆڵی هەموو جیهازەکانی سەربازی و سیخوڕیان کردبوو، لەو ساتەی کوردستان خاپورو خۆڵەکەکەشی قەسابی دەکران رێژانە تەنها لە ئۆپەراسیۆنی ئەنفالدا 924 کەس کۆمەڵکوژ دەکرا، لەناو ئەو دەریای خوێنەدا کەس گوێبیستی نوزەی ئەم قڕکردن و کاولکاریە گشتگیرە نابوو، کۆمەڵکوژی کورد ببوە هەلەکەستی نوێ، بە هەواڵە ئەنجام دەدرا، ئەمجارە کراینە قوربانی سەرانی پدك وینك و سۆسیالست و بزووتنەوەی ئیسلامی و حیزبواڵلەکان، چونکە گلاندمانیانە جەنگێکی پیسی دۆڕاوەوە، کەچی دوای راپەڕین لە بەی سزادانیان خودی قوربانیانیش لە ریزە دورو درێژەکان وەستان تا دەنگیان پێبدەنەوە، تەسکیەیانیان کردنەوە، کەوتنەوە لێستنەوەی ئەو چەقۆیەی سەریانی لە جەستەیان جیا کردبوەوە.

ئێران و عیراق لە پاڵ وڵاتانی زلهێز لەو وڵاتانە بون کۆدی کریبتەی سویسریان بەکار دەهێنا لە پەیوەندییە نهێنییە ناوخۆییەکانیان، کە لە لایەن سیای ئەمەریکیەوە کۆدەکە دەشکێنرا، وەك لەو ئابڕوچونەی سەرەتا 2020 لە کەناڵەکانی راگەیاندنی سویسرا ئاشکرا کرا، بۆیە هەمووان ئاگاداری تەواوی کوردۆسایدی کورد بوون.

دۆڕاین

ئێمە لە هەموو ئەو جەنگانە لە هەموو رویەکەوە دۆڕاوین، بۆیە دەبێت زیاتر بگەڕێین بۆ دوای ئەو خاڵەدا کە تێیدا بووە هۆی دۆڕانمان، دەبێت گومان بخەینە سەر رابردوو، بە پراتیك و کارەکتەرەکانیەوە، چونکە رابردوو بە تایبەت ساڵانی بزاڤی چەکداری، مێژوییەکە پڕە لە دۆڕان، با ئەو مێژووە بنووسرێنەوە کە دۆڕاوەکان دەینووسنەوە نەك براوەکان، چونکە ئەم تۆمەتبارانە دۆڕانی خۆشیان بە بردنەوە دەزانن و مێژووی براوەمان پێ نیشان دەدەن، خۆیانیش دەکەن بە خاوەندی راپەڕین و کۆڕەو روخانی سەدام.

سەرانی کورد توانای باشی خۆ کوێر و کەڕ و لاڵکردنیان هەیە، کاتێك نەڕەی دەڕان و هۆڕەو تاوانەکانیان خۆیان باس دەکرێت، دەبنە نەتەوەییخواز و دادپەروەر و هەژار و یەك پاساو بۆ شکست و دۆڕانەکانیان دەهێننەوە، ئەوان وەك مەگەلە مەڕ سەیری گەل دەکەن خۆشیان وەك شوان رەفتار دەکەن، هەر کاتێك بیانەوێت بماندەنە دەم

گەلە گورگەوە، دەبێت رازی بین و گورگبونی ئەوانیش ئاشکرا نەکەین.
لە هەر قۆناغێکدا گورگێکیان دڕندەترو پڕ لە خیانەتر دەبێت، بۆ دەستاو دەستکردنی فەرمانڕەوایی لە لایەن نەوەکانیانەوە یەکجاری بەنی بەگەنییان چۆتە کۆشکەلانی ئاسمان.
یاداوەری درێینە

ئێمانە لە مێژوو دەترسێن، یاداوەرییەکانیان، پاککراوە لە تاوان و شکستەکانیان، دەیانەوێت لە ڕێگای کرێگرتەکانیانەوە مێژوییەکی دیمان پێ نیشان بدەن، شەڕە هاوبەشەکانی حاجی ئۆمەران و هەڵەبجە و کەرکوك و ....وەك شەڕی سەرکەوتن و رزگاری وێنا بکەن، نەك کرێگرتەیی و قومارکرن بە چارەنووسی گەل.
هێرشی هاوبەشی پارتی وئێران بۆ ناوچەی حاجی ئۆمەران و گردەمەند لەساڵی 1983 دا لای کۆماری ئیسلامی ئێران بە فەجری دوو ناسێنراوە، بە یەکەم نموونەی ئەنجامدانی شەڕی هاوبەشی پارتە کوردییەکان لەگەڵ ئێران دژ بە سوپای عێراق دەتوانە ژماردن، لەبەرەوە ئەم تەرزو شێوە هاوکارییە سەربازی سیاسییە، دەبێت بە تەرزو مۆدێلێکی کارو خەباتی بەشێك زۆری لە لایەنە کوردییەکانی دیکەی باشوور و ئیلهامی لێ وەردەگرن " ینك، پارتی، سۆسیالست، حزب اللە، بزووتنەوەی ئیسلامی"، پێنج ساڵی پڕ لە دەران و شکست و ماڵوێرانی بەردەوام دەبێت، لە پشت پەرتووکە سورەکان و ئاڵاکانی کوردستانەوە دەست لە گەڵ پاسدار تێکەڵ دەکرا و پرۆژەی شەڕی هاوبەشیان دادەڕشت، لەبەرەوە بوونە ویەی ڕێگای پەیوەندییەکانیان لە گەڵ ئێران، وایان دەنواند بەخت یاریان بووەو ڕەوی بەرەو پیرییانەوە چووە، دەیان بەوە خۆش بوو، ئێران کاری هاوبەشیان لەگەڵ دەکات، چەند دەشکێیەکیان دەداتێ، دیارە ئەم جۆرە چالاکییە هەکاری کردنەوەی دەرگایەکیش بوو بە سەرانیان تا بگەن بە ئیمتیازات و سەرفەرکردن، ئەم شەڕە هاوبەشانەی دوو دەرگایان لەدەبوەوە، دەرگای گەل بە جهەنەم ، بە سەرانی خۆشیان کردنەوەی دەرگایەکی بەختەوەری و ئیمتیازات.

پەند وەرنەگرتن لە هەرەسی ساڵی 1975

ئێمانە بە پشت بەستن بە ئێران دەیانەویست ببنە هێزی یەکەم و چوار مشقی لەسەر باڵادەستی لە کوردستان دابنیشن، ینك وپدك خولیای بوون بە یەکەم هەێز بوون لە کوردستان، بەردەوام لەمەشکیان خولی دەخوارد، بە گەیشتن پێی دەست تێکەڵ کردن لە گەڵ شێتانەکانی کورد ئاسایی بوو بە لایانەوە، پاش ئەوەی چەکیان لە ئێران وەرگرت ئومێدیان باڵای دەکرد، پەندیان لە هەرەسی ساڵی 1975 وەرنەگرت، ئێران بووە قیبلەنامای کاریان، زیاتر وەك داردەستەکی ئێران خۆیان

دەنواند نەك هێزێكی كوردستانی, رابردویان دوبارە دەكردەوە" لە
یاداشتەكانی موكەرەم تالەبانی وا هاتووە: دوا كوبونەوەی نوێنەری
بارزانی لەگەل حكومەتی ناوەندی لە بەهاری 1974 كە منیش تێدا
بەشدار بووم، سەروكی شاندی بەعس كە سەدام بوو، بەم شێوەیە دەستی
بە قسەكانی خۆی كرد، پێویستە ئێوە (مەبەستی پارتی بوو)
پەیوەندیەكانتان لەگەل ئیران بپچرێنن و سنورەكان بەرامبەر ئیران
داخەن. كاك سامی عەبدولرحمانیش كە سەروكی شاندی پارتی بووە بەم
شێوەیە وەلامی دایەوە: بارزانی پەیوەندیەكانی خۆی لەگەل ئیران بە
پەیوەندیەكانی لەگەل بەغداد ناگەرێتەوە!! سەدامیش بە
سەرسورمانەوە وەلامی دایەوە. ئەگەر ئێوە پەیوەندیتان لەگەل ئیران
بە پەیوەندی لەگەل بەغدا ناگورنەوە، چ داوایەكتان لە ئێمە هەیە و
بەردەوامی گفتوگۆ چ مانایەكی هەیە! ئێوە لە ئێستاوە خۆتان بە
بەشێك لە عیراق نازانن، ئێوەش لە دەرەوەی ناوەرۆكی یاساكانی
ئوتونومیە. كۆبونەوەكە بەبێ ئەنجام كوتایی هات و شەر لە كوردستان
دەستی پێكرد.", ئەوەی پەند لە رابردوو وەرنەگرێت داهاتووشی نییە,
بۆیە ئێستا زیاتر كەوتنە باوەشی ئێران و توركیاوە, ئەوان زیاتر
ئێرانی و توركیاین لەوەی كوردستانی و عێراقی بن.

ژەهرەكەیان پێ نۆش كردین

بە بێ ئەوەی گوێی پێ بدەن بەوەی دەست راكێشانی ولاتێكی وەك ئێران
لەو كاتە بە بۆچوونی عێراق و گەلی كوردیشەوە خیانەت كارییە لە
گەل بە دوو بۆچوونی جیاوە, لای فاشیەكان كە لە جەنگی مان و
نەماندا بوون لە گەڵ ئێراندا, كاری سەربازی هاوبەش گەلی بەرەو
چارەنووسێكی ڕەش برد, بەم كارەشیان كەوتنە ناو تەڵەی ئێرانەوە
چارەنووسیان تێكەڵ بوو, بە پێچەوانەی شەپۆڵی جیهان سەبارەت بە
ئێران, گەلیان لە گەڵ خۆیان بەرەو دۆزەخ برد, كاتێك خومەینی
پیاڵە ژەهركەی نۆش كرد, كوردیش لە پێك لەدانی ژەهردا لە گەڵیدا
هاوبەش بوو بە سایەی ئەوانەوە, چونكە چارەنووسیان پێكەوە گرێ
درابوو, لە یادمان نەچێت, دووبارە كردنەوەی ژەهر نۆشی گەلانیشیان
پێ خواردینەوە"... زۆربەی جینۆسایدەكان لەكاتی قەیرانەكاندا
رودەدەن وەكو جەنگ. هەڵوەشانەوەی دەوڵەت, شۆرش. و ئەنجامدەرانیشی
قوربانیەكان تاوانبار دەكەن لەسەرهەڵدانی ئەو قەیرانانەدا.
هەروەها حكومەتی وڵاتانی دیكەش ڕەنگە دەستەوەردەن یاخود بێدەنگ
بن لەئاست جینۆساید لەوڵاتیكی تردا وەیا پشتگیری لە ئەنجامدەرانی
بكەن بەڕاستوخۆ یان ناڕاستوخۆ بەپێی ئەوەندەی لە توانایاندا
هەبێت."هیڤاڵ هیلان وەرگێڕانی: نەریمان عەلی- ئەم لێكۆڵینەوەیە

پێشکەشکراوە بۆ بەدەستهێنانی دیبلۆم لە خوێندنی یاسادا (لەزانکۆی ئۆکلاند نۆڤەمبەر 2000)”.

پێش فەجری دووو ئەزموون لە گەڵ ئێران

پێش ئۆپەراسیۆنی فەجری دوو, پارتی دیموکراتی کوردستان ((عێراق)) زۆر جەنگی هاوبەشی شان بە شانی هێزەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران دژ بە پێشمەرگەی کوردستانی خۆرهەڵات (بە تایبەت دیموکرات و کۆمەڵە) ئەنجام دابوو, لەگرتنەوەی زۆر دەڤەر و شار و شارۆچکەی وەك شاری شنۆ کە رۆڵی سەرەکی تێدا گێرابوو, نموونەیەکی سەرکەوتووی لە کاری سەربازی -سیاسی هاوبەشی خستبووە سەر سفرەی بەگەنی کۆماری ئیسلامی ئێران.
لە بەرەی لەناوخۆی رۆژهەڵاتی کوردستان, لە مانگەکانی پێش شەڕی حاجی ئۆمەران, شەڕە هاوبەشەکان لە ناوچەی شنۆو مەرگەوەڕ ئەنجامدرابوو, ئەم هاوپەیمانییە بەیان پەیماننامەی فاوست بوو (لەو پەیماننامەیە فاوست روحی خۆی بەشەیتان فرۆشت), بەلام فاوستەکانی ئیمە دوایی بوون بەدو و سێ و چوار وپێنج, نەك تەنها ڕوحی خۆیان بەڵکە جەستەی هەموو گەلیان بەشەیتانە ڕیشنە دڕندەکەی ئەودیو سنوور فرۆشت, بەم کارەشیان بوونە دیلی پەیوەندییەکانیان لە گەڵ ئێران, تاکتیکی ماڵویرانکەر سەدان هەزار کەسی کردە قوربانی, پرۆسەکە پێنج دانە ساڵ و مانگەك و پانزە رۆژی خایاند, بەم کارە ناشرینەشیان دۆزی رەوای دژ بە ستەمی نەتەوایەتی کوردیان لە جەنگی کەنە پەرستانەی عێراق ئێران خنکاندو شەڵاڵی خوێنیان کرد, ڕەوایەتی گیانی بزووتنەوەی دژ بە ستەمی نەتەوەیان تیایدا کوشت و ناشرینیان کرد, ئەگەر کۆمەکەیەك پێشتر جوانیان تێدا هێشتبەتەوە, بە پەیوەندییە گوماناویەکانیان و پێش پاسدار کەوتنیان هەموو سیمایەکی ئامانجداریان تێدا کوشت.
ئەم جەنگە هاوبەشانە دەستپێکی خۆکوژی بە کۆمەڵی (خۆڵەك دواتر گەلەك) ی لێکەوتەوە, هەرچەندە پارتی بە خۆی هاشا لەوە دەکات, لەو شەڕانە ((حاجی ئۆمەران)) بەشدار بوو بەت و پێش بە سوپای پاسداران کەوتبەت و چاوساغی بەیان کردبەت بە درێژی دەینە سەری, بەڵام بە خۆی تاوانەکە بەو بەهانەیەو بەو ناوەوە ئەنجامدراو لەژێر ئەو کارە خۆی شاردەوە, بەعس تاوانبارە, چونکە هیچ بەهانەیەك بۆ ئەنجامدانی تاوان قەبوڵ نییە, لە ڕەتکردنەوەکانی پارتیش لاوازە, لە بەرامبەردا زۆر ئەزموون وەرنەگرتن لە تاوانی جینۆسایدی بارزانییەکان سەرچاوە ئاماژە دەدەن بەوەی ئەو کارە سەربازییە هاوبەشە بەرفراوانە ئەنجامدراوە, تاڵی لەوەدایە هەمان

پارتی سیاسی دوای 3 ساڵ لەو کارەساتەی هاشا لە ڕۆڵی خۆی دەکات تیایدا, دێت هەمان تاکتیك جارێکی تر هەڵدەبژێرێتەوە و پیادەی دەکاتەوە, جارێکی دیکە بە ئاشکرا بە شێوەی بەرفاوانتر و بەربڵاوتر و ئاشکراتر و ب□ بەرچاوی خەڵکی کوردستانەوە دووبارەی دەکاتەوە" پارتی لە فەتحی سێ لە هێرش بۆ سەر گەراجی نەوتی زاخۆ و فەتحی هەشت لە ناوچەی ئەتروش بە تەنها دوبارەی کردەوە, لە هەڵەبجەش هاوبەشیکرد لە ئۆپەراسیۆنەکانی فەجری 10 و زەفەری 7″, ئەگەر پێشتر ئۆپەراسیۆنە هاوبەشەکان وەك فەجری دوو لە سەرسنوورەکان بوو, ئێستا لە ناو شارەکان و خەڵکی کوردستانە, پاسدار بە ئاشکرا لە گوندەکان دەسوڕانەوە, ئەزموون لە فەجری دوو وەرناگرێت, فەجری 10 دوبارە دەکاتەوە؟؟, هەرچەندە لە دوا ساتەکانی نزیك لە هێرشەکە" هەڵەبجە" ناڕەزایەتی لە نێو سەرکردایەتی پارتیدا بەرز بوەوە, لە ترسی دوبارە بونەوەی روداوەکەی حاجی هۆمەران و کارەساتی بارزانییەکان, وەلێ هەر کراو بوونە برا بچوك لە شەراکەتەکە"کۆمەڵکوژی کورد لە جەنگی ئێران - عێراقدا, عادیل سدیق عەلی, ل260-261 . ".
دەبینین ئەزموون لە دڕندانەترین پەرچەکرداری تا ئەو دەمی ڕژێم وەرناگرترێت بەرامبەر بە گەلەکەی تەنانەت کەسە نزیکەکانی س□رک□کانی قوربانی بوون, لە داهاتوو دێت زنجیرەیەك چالاکی سەربازی هاوبەش, لەگەڵ هێزەکانی ئێرانی دژ بە سوپای عێراق بە ئاشکرا و لە قولایی وڵاتدا لە زاخۆوە بۆ هەڵەبجە ئەنجام دەداتەوە, بە درێژایی 459 کم, بەم کارەشیان بوونە پۆلیسی ئیران لە کوردستان, وەلێ مەخفەرەکەیان لە ئێران بوو, لەو دیوەوە نەخشەیان بۆ دادەڕێژرا, لەم دیو کوردیان دەکردە سوتەمەنی نەخشەکانیان, بەم شێوەیە بەشداربووانی شەڕە هاوبەشەکان هەموویان بەشدارن لە مێژوویەکی هاوبەش لێ هەتیوی بێ باوك تا ئێستا دانی پێدا نانێن.

بۆچی حاجی ئۆمەران هەڵبژێردرا ؟

ئۆپەراسیۆنی حاجی ئۆمەران بۆ هەریەکە لە پارتی دیموکراتی کوردستان و کۆماری ئیسلامی ئێران گرنگی تایبەتی خۆی هەبوو, بۆ ئێرانیی□کان لە پاڵ سەرکەوتنە سەربازییەکە بەسەر عێراقدا, هاوکات دەروازەیەکیش بوو بۆ ئەوەی کوردستان بکاتە بەشێك لە جەنگەکە و بەرەی جەنگەکە بەرفراوان بکاتەوە کە خاوەند هێزێکی زۆری مرۆیی بوو, بەرفراوانکردنەوەی بەرەی جەنگ لە بەرژەوەندی بوو, هاوکات دەیانویست لە رێگەی ئەم ئۆپەراسیۆنەوە بەسەر نەیارەکانیدا لە هێزە کوردییە رۆژهەڵاتیی□کان سەرکەوێت, کە بارەگاکانیان لەو

ناوچانە بوو, ناوچەیەکی بەرزایی ستراتیژی دەیتوانی لەوێوە جوڵەی هێزەکانی دیموکرات و کۆمەڵە لە ناوچەکانی پیرنشار و شنۆ و …. کۆنترۆڵ بکات و بارەگاکانی پشت بەرەیان پێ چۆڵ بکات و سنووری چالاکییەکانیان بەرتەسك بکاتەوە,کەواتە بۆ ئێران سەرکەوتنەکە دوولایەنە بوو هەم بەسەر عێراق و هەم بەسەر کورددا. هاوزەمان ئێران پێویستی بەسەرکەوتنێکی لەم چەشنە هەبوو, کە 104 رۆژ لەوە پێش لە 10ی ئەپریلی 2003, لە فەجری یەکدا لە ناوچەی دیزفول تووشی تێکشکانێکی کەمەر شکێن ببووەوە لە هەمبەر هێزەکانی عێراق, زیانە مرۆییەکانی سێ هێندەی زیانەکانی سوپای عێراق بوو, چوو بە سەرکەوتن تا بەسرا لە بەغدا دابەزێت, کەچی نە یا اللە ی دەستپێکی شەڕەکە و نە تەم و تومانی ئەو بهارەی زەلکاوەکانی عەمارە فریای نەکەوت, فڕۆکە مەرگ هێنەرەکانی عێراق درەوی سوپاکەیان کرد لەو بیابان و زەنکاوە پان و بەرینە, فەجری یەك بووە یەکێك لە گەورەترین شکستەکانی سوپای ئێران لەماوەی 8 ساڵەی شەڕەی عێراق ئێراندا.

ئامانجی فەجری 2 بۆ ئێرانییەکان وەك خۆیان ئاماژەی پێ دەدەن لەم خاڵانەدا خۆی دەبینێتەوە: ” لێدانی دژ بە شۆرش” حدکا”, 2- بەهێز کردنی کوردە موسڵمانەکانی عێراق وەك خۆیان دەڵێن, مەبەستی هاوکارانی لە هێزە کوردییەکان لەو کاتدا کە پارتی دیموکراتی کوردستانە, 3-زەمینە خۆشکردن بۆ ئەنجامدانی شەڕ لەناو خاکی عێراق, 4- پاراستنی شاری پیرانشار لە هەر جۆرە پەلامارێك, 5- خۆشکردنی زەمینە بۆ لێدانی چاڵە نەوتییەکانی کەرکووك ” مروری بر عملیات والفجر ۲

https://www.magiran.com/article/1156413 , لە ە هەمووشی گرنگتر بە ئەو چرکە ساتە ساڵڕۆژکردنەوەی برینی شکستی فەجری یەك بوو, لە پێناو بەرز کردنەوەی ورەی سوپا شکست خواردووەکەی.

ئێران چی دەڵێت لەسەر بەشدار بووانی فەجری دوو؟

پەلامارە دوو هەفتەییەکەی فەجری دوو پێویستی کۆماری ئیسلامی بوو, بە کۆتایی هاتنی هاتووچۆی پێشمەرگەکانی کۆمەڵەو دیموکرات بە ناوەوەی رۆژهەلاتی کوردستان و تۆڵەکردنەوەی شکستی فەجری یەك و شکستی پەلامارەکانی باشووری عێراق و بەرینکردنەوەی بەرەی جەنگ.

بە ئاگاداربوون بزانین چی لەسەر ئەم ئۆپەراسیۆنە نووسراوەو چەن بووەو زەرەرو زیانەکانیان چەند بووە, وە رۆڵی پارتی و قەبارەی هێزەکەی چەند بووە لە ئۆپەراسیۆنەکە, ئەوەی لە حاجی ئۆمەران ئێران کردویەتی لە داگیرکردن و گۆڕینی ناوی شوێنەکان دواتر لە

ه□□ بجەش دووبارەی کردۆتەوە:

پێشتر شەڕ و پێکدادان لەنێوان هێزەکانی عێراق و ئێران لە بەرەی باشوور بەرەو چەقبەستوویی رۆیی, ئێران نەیتوانی هیچ دەستکەوتێکی سەربازی بە دەست بهێنێت. هێزەکانی ئێران چەندین جار هێرشی شەپۆلی مرۆییان لە زەلکاوەکان و بیابانەکانی باشوور ئەنجامدا، وەلێ هێزەکانی عێراق شکستیان بە هەموو شەپۆڵە مرۆییەکانی ئێران هێنا, کە ئێران لەو سەرو بەندە ژمارەی دانیشتووانی سێ جار ژمارەی دانیشتووانی عێراق زیاتریش بوو, بەلام پارتی دەرگایەکی گرنگی سەربازی بۆ ئێران بەڵام ماڵوێرانکەر بۆ خەڵکی کوردستان کردەوە , دەرفەتی گواستنەوەی جەنگی بۆ کوردستان خۆش کرد و زەمینەی ساز کرد, ئێران بێ شەپۆڵی مرۆیی و تەقاندنەوەی کێڵگە بەرینەکانی مین سنوورەکان ببڕێت و بێتە ناو عێراقەوە.

ئامانجی سەرەکی ئەم ئەرکە دەستپێکی میحوەری حاج عومران بوو کە لەسەر سنوور هەڵکەوتووە و بە زەوی□کی شاخاوی دەورە دراوە.

پێشمەرگەکانی پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق بە لە بەرچاوگرتنی شارەزاییان لە ناوچەکەو پەیوەندییان لە گەڵ خەڵکەکەی سەرمایەیەکی گەورەیان بۆ ئێرانییە هێرش بەرەکان دروست کردو توانیان بیان بەنە پشت بەرەی عێراقییەکانەوە.

لە میانی ئۆپەراسیۆنەکە ئێران 284 کوژراوو 487 بریندار و 134 بێسەرو شوێنی هەبوو, وێڕای زیانی مادی. بەڵام عێراق زیانەکانی زیاتر بوو “4000 کوژراو یان بریندار , 164 دیل, هاوکات 5 فرۆکەی جەنگی و 8 کۆپتەری بەردرانەوە, 40 تانك 45 ئۆتۆمۆبیلی سەربازی تێك شکێنراون , وە 20 تانك و 12 تۆپ و 50 ئۆتۆمۆبیلی سەربازی و دەیان پارچە چەکی دی دەستکەوتی هێزەکانی کۆماری ئیسلامی بوونە.

https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Dawn_2#cite_note-2

زۆربەی سەرچاوەکان ئاماژە بەوە دەدەن کە فەجری دوو هێزی چەکداری کۆماری ئیسلامی ئێران و پارتی دیموکراتی کوردستان بە هاوبەشی ئەنجامیان داوە لە رێکەوتی 20-7-1973 تا 1983-8-4, تیایدا 390 کیلۆمەتر چوارگۆشە لە خاکی عێراق داگیر کرا, لەم ئۆپەراسیۆنەکە 1000 پێشمەرگەی پارتی بەشداری کردووە:

https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Dawn_2

“هێزەکانی ئێران لە رێگای چاوساغەکانیەوە دزەی کردە ناو عێراقەوە بە قوڵایی 16 کیلۆمەتر و دەستی بەسەر زۆر چیا و سەربازگەو 43 گونددا گرت, لەناویاندا بارەگای سەرکردایەتی حدکا, بە پێی بۆچون ئێرانییەکان ناوچەکە لە روی ستراتیجیەوە گرنگی نەبوو, بەڵام ئۆپۆزسیۆنی کوردی رۆژهەڵاتی لاواز کرد, هاوکات لەو ناوچەیە

حکومەتی عێراقی لە دەربەدەری دامەزراند, بەدوای ئەم شەڕە دوو روداو رویاندا, رێکەوتنی عێراق لە گەڵ تورکیاو واژۆکردنی پەیمانی ئەمنی هاوبەش, رێکەوتنی ی ن ك لە گەڵ بەغدا- http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Siasia2/IranIraqAr/sec14.doc_cvt.htm”.

“لە 29ی تیرماهی 1362 ”1983-7-20“ لە میحوەری پیرانشار- حاجی ئەمەران لە لایەن هێزە چەکدارەکانی ئێران و هێزەکانی کوردی عێراقەوە هێرش ئەنجامدرا, بە دروشمی یا ئەڵا , یا ئەڵا, یا ئەڵا و بەناوی فەجری 2, لە ژێر سەرکردایەتییەکی هاوبەشدا, لە ئەنجامی شەڕەکە سەربازگەی تەمەر چین و سەربازگەی حاجی ئەمەران, گومرگی سنور, وە چەندین چیای بەرزی وەك کەدە 3000 مەتری و گردەمەند2519 مەتری و ئازادی 3700 مەتری و چەندین شارۆ دێی وەك رایات و ئازادی و زینیوە و , مەمەی خەلان و …. دەستیان بەسەردا گیرا . لە ئۆپەراسیۆنەکە 24 گوردانی هاوبەش پاسدارو سوپا لە بەرەی ئێرانەوە بەشدارییان کرد, کە 17یان لە هەرێمی فارسەوە هاتبوون- https://what.sapp.ir/emtedad_fars/1532093192345b36c2bcDOEc-%D8%AE%D8%A7%D9%86%D9%87-%D8%B4%D8%B1%DB%8C%D8%AD-%D8%A8%D8%B1%D8%A7%DB%8C-%D9%86%D9%85%DB%8C-%D9%86%DA%AF%D8%A7%D9%87″.

“فەجری 2 ناوی ئەو شەڕە هاوبەشەیە, کە هێزەکانی ئێران بە هاوکاری کوردەکانی عێراق” لەوکاتە هەر پدك بوو”ئەنجامیاندا, تیایدا توانرا بەرزاییەکانی 2519, 2120, 1970,2062 و 80 رەبایە, 200 کیلۆمەتر چوار گۆشەو 60 تانك و 150 زرێپۆش بگرترێت و هاوکات بووە هۆی 4000 کوژراوو بریندارى عێراقی, 510 دیل و خستنە خوارەوەی 9 فرۆکەو زیانێکی زۆری مادی دی بە سوپای عێراقی گەیشت,.

هێرشی دوو هەفتەیی ئێران و پارتی دیموکرات بەسەر ناوچەی حاجی ئەمەران لە 20ی تەموز و گرتنی هەردوو چیای کەدە و گردە مەندیل و ئازادی و کەمەڵەك چیای بەرزی دیکە، هەروەها ناوچەکانی شیوەڕەش، ماوەتان، حاجی ئەمەران، خەلان، زینوە، ئالانە، ئازادی، بابکراوە، رایات، رەشەمە، گوندە ژێر و گەلە ژێرو بەشەوەی گشتی ئێران 43 گوند و شارۆ گوندی داگیرکرد. لە هێرشی هاوبەشی سوپای ئێرانی و کوردەکان, 390 کیلۆمەتر دووجار لەخاکی عێراق ئازاد کراوە https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D9%85%D9%84%DB%8C%D8%A7%D8%AA_%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%AC%D8%B1_%DB%B2″.

فەجری دوو نەك نەبووە دابینکردنی ناوچەی نفوز بە پارتی, بەڵکە قازانج سەری مایەی خوارد, بووە کاولکردنی ناوچەکە, تەنها ئێران

گەڵەی خۆی کرد.
پاش شکستی ئێران لە فەجری یەك، بانگەشەی ئەوە کرا کە توانای هێرشی نەماوە، بۆیە ئێران پێویستی بە سەرکەوتنێك هەبوو، بەم ئۆپەراسیۆنە بە دەستی هێنا. لەم ئۆپەراسیۆنە هێزێکی بچووك بەکار هێنرا، زیانی کەم کرا و مسۆگەرکردنی سەرکەوتنی ئۆپەراسیۆنەکە کرا.
لە حاج عەمران لە سەرەتای شەڕەوە هیچ جموجۆڵێك لەلایەن ئێرانەوە لەم قۆڵەوە نەکرابوو، بەم ئۆپەراسیۆنە ناوچەکە هێنرایە ناو جەنگەوە. پێش هێرشەکە بە 24 کاتژمێر زووتر، دزە کرایە پشت سەنگەرەکانی عێراق، ئەم کارە عێراقییەکانی توڕە کردو ئەمەی خستە ئەستۆی پارتی.
دوای گرتنی ناوچەکە، ئێرانییەکان سەربازگەی حاجی ئۆمەرانیان ناونا حمزە سید الشهدا و بەرزاییەکانی حاجی ئۆمەرانیشیان گۆڕی بە “شەهید سەدر”.
لەو کاتە لەتیف نسەیف جاسم، وەزیری ئەوکاتی راگەیاندنی عێراقی رایگەیاند کە زلهێزێکی جیهانی و هەروەها حیزبی شیوعی عێراقی” دروشمی راوەستانی دەست بەجێی جەنگی ئێران و عێراق بوو لەو کاتەدا، یان بەشداری حشع ی لە قەندیلی دووی بە بەشداری لە فەجری دوو زانیووە، یاخود لە خۆیەوە ئەم لێدوانەی داوە، حشع هیچ شەڕێکی هاوبەشی لە تەك ئێرانییەکان نەکردووە” لە ئۆپەراسیۆنی فەجر 2 یارمەتی هێزەکانی ئێرانیان داوە. ڕاستەوخۆ دوای سەرکەوتنی ئێران لە ئۆپەراسیۆنەکە، ڕادیۆی لەندەن رایگەیاند کە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی ئەرکێکی لەسەرە بە بەکارهێنانی هێز، ئێران ناچار بکەن کۆتایی بە جەنگەکە بهێنێت. هەروەها ڕادیۆی ڕیاز لە سەرچاوە ڕۆژنامەوانییەکانی لە پاریسەوە رایگەیاند تاران بەردەوامە لە کڕینی چەك لە تەلئەبیب بۆ درێژەدان بە جەنگ.
https://www.hamshahrionline.ir/news/1430/%D8%A2%D8%B4%D9%86%D8%A7%DB%8C%DB%8C-%D8%A8%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%AC%D8%B1-%DB%B2
بەم شێوەیە بینیمان فەجری دوو کاردانەوەی جیهانی بوو، بەمەش پارتی بە دەستی خۆی بەنزینی کرد بەسەر خۆی و گەلدا.
ئۆپەراسیۆنەکە کاتژمێر 12ی شەو بە دروشمی “یا الله یا الله یا الله” دەستی پێکرد، لەم ئۆپەراسیۆنەدا ١٦ کەتیبەی سوپای پاسداران و شەش کەتیبەی پیادە و یەك کەتیبەی میکانیکی سوپا بەشداریان کرد. لە میانی ئۆپەراسیۆنەکە حوجەتول ئیسلام مستەفا ڕادانی پوورو زەبیحوڵڵا ئەسیزادە فەرماندەی لیوای ١٨ی غەدیر کوژران:

https://www.imna.ir/news/589467/%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%AC%D8%B1-%DB%B2-%D8%B6%D8%B1%D8%A8%D9%87-%D9%85%D9%87%D9%84%DA%A9-%D8%A8%D9%87-%DA%AF%D8%B1%D9%88%D9%87%DA%A9-%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D8%B6%D8%AF%D8%A7%D9%86%D9%82%D9%84%D8%A7%D8%A8

بەشێك لە هێزەكانی ئێران ٢٤ كاتژمێر پێش دەستپێكردنی ئۆپەراسیۆنەكە جووڵەیان كردە پشت هێزەكانی عێراقەوە. لە جەنگەكە هێزەكانی ئێران پێك هاتبوون بوون لە 24 كەتیبەی پیادە و میكانیكی, وە هێزەكانی عێراق بریتی بوون لە ٣٦ كەتیبەی پیادە و كۆماندۆ. ژمارەی كوژراوەكانی عێراق لە ئۆپەراسیۆنەكە ٤١٦٤ كەس بوو:

http://www.aviny.com/Occasion/enghelab_jang/defaemoghaddas/93/amaliat/zamini/valfajr-2/valfajr.aspx?%D8%B9%D9%85%D9%84%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%AC%D8%B1-2

http://www.aviny.com/Occasion/enghelab_jang/defaemoghaddas/93/amaliat/zamini/valfajr-2/valfajr.aspx?%D8%B9%D9%85%D9%84%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%AC%D8%B1-2

لە تۆڵەی ئەم هێرشە هاوبەشە, سەرباری ئەوەی 5 رۆژ مابوو ئۆپەراسیۆنەكە كۆتایی بێت, بەعس كەوتە بەسەروشەنكرردنی بارزانییەكانی قوشتەپە, هاوكات دەرگای جهەنەمی بەكارهێنانی چەكی كیمیاویشی بە یەكەمجار لە كوردستان كردەوە"بە گازی خەردەل 100 كەس لە سوپای ئێران و كوردە هاوپەیمانەكانی پێوە بوون, بە هۆی بە ئەزموونییەوە گازی كیمیاوی سوپای عێراقیشی لە مەرگ بەبەری نەكرد —

https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A8%D8%B1%D9%86%D8%A7%D9%85%D8%AC_%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82_%D9%84%D9%84%D8%A3%D8%B3%D9%84%D8%AD%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%8A%D9%85%D8%A7%D9%88%D9%8A%D8%A9 “.

ئەنجامی ئۆپەراسیۆنی فەجری دوو

ئۆپەراسیۆنەكە بە ئێرانییەكان لە 20ی یۆلی 1983 و بە عێراقییەكان لە 22ی یۆلی 1983 دەستی پێكردووە, پارتی چاوساغی بە هێزەكانی ئێران كردووەو دەستی سوپای ئێرانی راكێشاوەتە پشت سەنگەرەكانی عێراقەوە بە قولایی 16 كیلۆمەتر, بەهۆی جەنگەكەوە 43 شارۆچكەو گوند وێران بووەو كراونەتە گۆڕەپانی جەنگ, 200 بۆ 390 كیلۆمەتر چوارگۆشە خاك لە لایەن ئێرانەوە داگیركراوە.

کۆماری ئیسلامی لە یەکەم چرکەی هاتنە ناوەوەی دەستی کردووە بە گەڕینی ناوی شوێنەکان کە بەعس ئەوەی نەکرد لە رابردوو. ئامانجێکی جەنگەکە لەدانی کۆمەڵەو دیموکرات بوو لە ناوچەکە کە لەو کات و ساتە دوژمنی هاوبەشی ئێران و پارتی بوون, بارەگاکانیان هێنابووە ئەم دیو سنوور و لەوپەڕی چالاکی سەربازی خۆیاندا بوون.

لە جەرگەی ئۆپەراسیۆنەکە بەعسی فاشی کەوتە شەوێنبزر کردنی هاوولاتییە سقیلە بارزانییەکانی قوشتەپە و بەحرکەو .... پارتی دیموکراتی کوردستان بە هێزێکی هەزار کەسیەوە بەشداری ئۆپەراسیۆنەکەی کردووە.

دوای فەجری دوو, ئێرانییەکان دوو ئۆپەراسیۆنی دیکەیان لە هەمان ناوچە ئەنجام دایەوە, کەربەلای 2 لە دوی سێپتەمبەری 1986, وە کەربەلای 7 لە رێکەوتی 4ی ئازاری 1987, لە لەبەر ئەوەی هێزی کوردی نەگلابوونە ئۆپەراسیۆنەکەوە بۆیە بەعس کاردانەوەی نەبوو بەرامبەر بە خەڵك.

بە زانیاریش هیچ ئۆپەراسیۆنێك هاوبەش یان تەنهای ئێرانییەکان لە کوردستان, ناوی کوردی یان ناوی جێگاو شارێکی کوردستانی هەڵنەگرتووە.

لە کۆتادا بەمان دەردەکەوێت پارتە بەشداربووەکانی ئۆپەراسیۆنە هاوبەشەکان لەگەڵ ئێران لای چەوتی مێژوویان گرتووە لەو کاتە, بۆیە پێویستە دان بە هەڵەکانی خۆیان بنێن و زانیاری تەواو بدەنە خەڵکی و داوای لێبوردن لە خەڵك بکەن و لە سامانی سەرکردەو پارتەکانیان قەرەبووی هاولاتیانی ئەو ناوچانە بکەنەوە.

ماویەتی..

چارەنوسی هەڵبژاردن لە هەرێم... عوسمان حاجی مارف

پارتی و یەکێتی ئەوە ناشارنەوە، کە ناتوانن هەڵبژاردن لەکاتی خۆیدا ئەنجام بدەن. ئاماژەیەکی لابەلاش بەوە ئەدەن کە نەک ١-١٠-٢٠٢٢ هەڵبژاردنیان بۆ بەڕێ ناخرێ، بەڵکو ئەمساڵ کارێکیان بەسەر بەڕێوەبردنی هەڵبژاردنەوە نابەت. هەر بۆ ئەم پڕۆسەیەش دەبینین

کۆمسیۆنی هەڵبژاردنەکان هیچ ئامادەکاریەکیان تائێستا نیشان نەداوەو سەرەتای هیچ کارێکیان دیار نییە و بێکار ماونەتەوە.

پاساوی پارتی و یەکێتی سەبارەت بە دواخستنی ئەم هەڵبژاردنە زیاتر دەیگەڕێنەوە بۆ ڕێکنەکەوتنی نێوان خۆیان. هەر لایەنەکیشیان ئەویتر بەکەمتەرخەم و نابەرپرس تاوانبار دەکات. هەڵبەتە ناڕێکی پەیوەندی نێوان پارتی و یەکێتی بە خۆی مەسەلەیەکە، چونکە دوو هێزی سەرەکین لە پێکهێنانی دەسەڵات لە هەرێمدا. بەڵام ناسینەوەی کێشەی دواخستنی ئەم هەڵبژاردنە واوەترە لە دانیشتن و دانوسان و ڕێکەوتنی نێوان هەردوو لایان. بۆیە پێویست دەکات هۆکارەکانی دواکەوتنی ئەم هەڵبژاردنە بناسین کە سەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ قەیرانی قوڵی سیاسی ناوچەکەو عێراق و کوردستان و ئەو ئاڵوگۆڕانەی پێشهاتون، لە قوڵبوونەوەی زیاتری ئەو گێژاو و ناسەقامگیری سیاسیەی چەندین ساڵە دۆخی سیاسی ناوچەکەی لە قاڵبداوە.

یانی بە مانایەک ئەم دوو هێزە میلیشیایە بە ڕاگرتنی هاوسەنگی هێزەکانیان، لە ئێستادا ناتوانن بەردەوامی بەو شێوازانەی پێشوو بدەن، کە ناویان نابوو ڕێکەوتنی ستراتیژی، یان حکومەتی بنکەفراوان و پاراستنی یەکڕیزیی کورد..هتد. چونکە ئەو ئاڵوگۆڕە جیهانی و ناوچەییانەو قەیرانی قوڵ لەپرسی پێکهێنانی حکومەت لە عێراقدا پارتی و یەکێتی خستەتە بەردەم چارەنوسەکەوە، ئاسان نییە بتوانن بە چەند گفتوگۆو دانوسانەک بگەنە ڕێکەوتنەکی دیاریکراوو پەسەندکراو تا جێگای ڕەزامەندی هەردوولایان بێت. بزووتنەوەی کوردایەتی لەبەردەم مامەڵەو گەمەیەکی هەستیارو مەترسیدارو چارەنوسسازدایە، کە بابەتەکە بە ڕێکەوتن لەسەر چۆنیەتی بەڕێکردنی هەڵبژاردن کۆتایی نایەت، چونکە بەخۆشیان ئەوە زەرباش دەزانن، کە بەڕێوەبردنی هەڵبژاردن بە پەرلەمان ناتوانەت وەڵامەک بێت بە ئەو گرفت و کێشانەی لە بەرانبەریدا دەستەوەستان ماوون. ئاستی گرفت و کێشەکانیان لە چوارچێوەی هەلومەرجێکی سیاسی وەهادایە، کە لە چاوەڕوانیدا قەتیسی کردووە و ناتوانن بڕیارێکی یەکلاییکەرەوە بدەن، چونکە لەم دۆخی چاوەڕوانییەدا هەر بڕیارێک بە ناوی ڕێکەوتنەوە بدەن، مامەڵەو گەمەکانیان بەتایبەتی لەم هەڵبژاردنەدا لە دۆخێکی وەها هەستیاردایە، کاریگەری جددی لەسەر ئاستی هاوسەنگی هێزەکانیان دەبێت، کە ناتوانن دیاری بکەن بە قازانجی کاملایان دەبێت.

ئەوەی پێویستە قسەی لەسەر بکەین ئەو ئاڵوگۆڕانەیە کە دۆخێکی تری لە دەورانی سی ساڵەی دەسەڵاتی میلیشیایی پارتی و یەکێتی بەدوای

خۆیدا هەناوە، کە پێگەو دەوریان لەسەر لێواری جۆرێک لە بنبەست و دارماندایە:

یەکەم/ شکست و پاشەکشەی دەوڵەتی ئەمریکا وەک تاکە جەمسەرێک لە ناوچەکەدا، یەکێکە لەو هۆکارە گرنگانەی کاریگەری دانا لەسەر بەدیهێنانی ئەو ئاڵوگۆڕو پێشهاتە ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتیانەی کە ناوچەکەی خستە دەورانێکی ترەوە. چڕبونەوەی ململانە و کێشمەکێشی وڵاتانی زلهێزی دنیا و وڵاتانی ناوچەکەی بەدوای خۆیدا هەناوە، بەتایبەتی خستنەسەرپشتی دەرگای دەخالەتکردنی زیاتری ئێران و تورکیا لە عێراق و کوردستاندا. هەر ئەم واقعە شێوازێکی تری بەخشی بە ئاڵوگۆڕ لە دەورو پێگەی پارتی و یەکێتی و پەیوەنیدیان بە بەغداوە، چونکە ئەو دەورانە تێپەڕی کە بتوانن پاشکۆبوونی سیاسەتەکانیان تەنها ببەستەوە بە نەخشەو دەوری سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئەمریکاوە. واتە لە بەرانبەر ناسەقامگیری سیاسی و ناسەقامگیری پێگەی خۆیاندا گیریان کردووە. هەرجارەی بە گرفتی کێشمەکێشی نێوان وڵاتانی زلهێزی دنیا و وڵاتانی ناوچەکەوە دەناڵێنن. گرفتی هەڵبژاردنیش درێژکراوەی هەمان ئەو دۆخەیە. ناڕۆشنن لەسەر ئەوەی بەرەو چ ئاراستەیەکی دەبەن. پارتی و یەکێتی بە ئاشکرا ڕایدەگەیەنن و دەڵێن(هیچ ڕێککەوتنێک نییە لەنێوانماندا)، دواتریش لەسەر چی ڕێکدەکەون، نەزانراوە!

دووەم/ نەخشە و سیاسەتەکانی یەکێتی و پارتی، کە پێشتر لەپەیوەند بە ستراتیژی ئەمریکاوە توانیان داگیرکاری و تالانچێتی لە کوردستان بەدەستبهێنن و بوونە بەرگریکەری سەرسەختی یەکگرتوویی خاکی عێراق، هەروەها خۆیان کردە هاوچارەنووسی پێکهاتەو ئایندەی دەسەڵاتی سیاسی لە عێراقدا، ئێستا کە قەیرانێکی بەرفراوان دۆخی عێراق و پێکهێنانی حکومەتی داگرتووە، پارتی و یەکێتیش بوونەتە هاوچارەنوسی هەمان ئەو قەیران و گێژاوەی حکومەتی عێراقی تێیدا چەقیوە. لەهەمانکاتدا کاریگەری لەسەر ناڕۆشنی هەڵبژاردنی هەرێم و پەیوەندی نێوان هێزە میلیشیاو سیاسیەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی و ئیسلامیەکانیش داناوە. هەربۆیە هەڵبژاردنی کوردستان لە چاوەڕوانی یەکلایبوونەوەی دۆخی بەغدا و پێکهێنانی حکومەتەکەیدایە، چونکە لە ئێستادا شتێکی وەها دیار نییە، کە ئاخۆ چی بە قازانجی پارتی یان یەکێتی دەبێت.

سێیەم/ درێژکێشانی شەڕی ئۆکرانیا جگە لەوەی کاریگەری لەسەر هەلومەرجی سیاسی جیهان هەیەو شەڕی نێوان جەمسەرە ئیمپریالیەکانە، ڕاستەخۆ کاریگەری جددیشی لەسەر یەکلاییبونەوەی ئایندەی هەلومەرجی

سیاسی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش داناوە. سەردانەکانی بایدن و پۆتین بۆ ئەم ناوچەیە و دانوسانەکانیان لەگەڵ وڵاتانی ناوچەکە ئامانجی بەستنەوەی چارەنوسی ئەم ناوچەیەیە، بە کێشمەکێش و جەنگی نێوانیانەوە، لەم نێوەدا جێگاو ڕێگاو پێگەیەکی بۆ پارتی و یەکێتی نەهێشتۆتەوە. بەجۆرێکە، کە بوونەتە پاشکۆی ڕووداوەکان و دەکەونە بەر ڕەحمەتی چۆنیەتی و پێداویستیەکانی یەکلایبوونەوەی بەرژەوەندی وڵاتانی زلهێزی دنیا و وڵاتانی ناوچەکەوە، بەتایبەتی تورکیا و ئێران و سعودیە. بۆیە لە ئێستادا پارتی و یەکێتی ئەوەیان پێباشترە جارێ هیچ جۆرە ڕێکەوتنێک نەکەن و لە چاوەڕوانیدا بمێننەوە ئەوە بۆیان گونجاو ترە! هەر هەنگاوو ڕێکەوتنێک قومارێکە نازانرێ کە براوە دەبێت. بۆیە خۆبەستنەوەیان بە ڕێکەوتن لەسەر هەڵبژاردن بۆ پەرلەمان دەچێتە چوارچێوەی قومارەکەوە شانس دەور دەبینێت.

چوارەم/ قوماری هەڵبژاردنیش لەکاتێکدا، کە توڕەیی و ناڕەزایەتیەکی بەرفراوانی جەماوەری یەخەی پێگرتوون، هەر لەسەرەتاوە شکستی پرۆسەی هەڵبژاردن و ڕێنەکەوتنی لایەنەکان بۆ پێکهێنانی حکومەت دەکاتە کارێکی حەتمی و دەکەونە ناو قەیرانێکی قوڵترەوە. ئەمەش هۆکارێکی جدیە، کە لە ئێستادا باس لەدواخستنی هەڵبژاردن بکەن. پارتی و یەکێتی تا ئەوکاتەی هەلومەرجی سیاسی عێراق و ناوچەکە بەلایەکدا دەکەوێت، بەمانای حساباتێک لەنێوان کێشمەکێش و دەخالەتێک وڵاتانی زلهێزی دنیاو ناوچەکە بە شوێنێک دەگەن، ناچارن خۆیان نەخەنە ناو گێژاوی هەڵبژاردنەکەوە، کە ئەوسەرەکەی لە ناو جەنجاڵی ئەم کێشمەکێشەی ئێستادا دیارنییە. ناشیانەوێت بە ناوی هەڵبژاردنەوە لەم دۆخە هەستیارەدا زیاتر جەماوەری ناڕازی لە خۆیان توڕەتر بکەن.

هەروەها لەلایەکی تریشەوە بەشێک لەو لایەنانەی بە ناوی ئۆپۆزیسۆنەوە دەیانەوێت لەم فرسەتەدا کورسی زیاتر بەدەست بهێنن، پێیان باشە بەزوویی هەڵبژاردن دەستپێبکات وسوود لەم قەیرانە بۆ زیاترکردنی کورسیەکانیان وەربگرن. هەڵبەتە گەر هەڵبژاردن بکرێت، ڕەنگە لایەنێکی وەک نەوەی نوێ ژمارەی کورسیەکانی زیاد بکات، هەربۆیە کەسانێکی هەلپەرست، سەنگەری هەڵسورانی سیاسیان لە گۆڕانەوە دەگوێزنەوە بۆ نەوەی نوێ. ئەوەی جێگای باسە زیادبوونی کورسیەکانی نەوەی نوێ هیچ کاریگەریەکی لەسەر پێکهاتەی دەسەڵات و چارەنووسی هەلومەرجی سیاسی کوردستان نابێت، تەنها ڕوکارێکە لەناو گەماوی کاریکاتێری هەڵبژاردن و پەرلەماندا مەلە دەکات.

پێویستە ئەوە بڵێم، کە گرنگ نیە کەی هەڵبژاردن دەکرێت و چۆن

کێشەکان لە ناو کێشمەکێشی بەرژەوەندی وڵاتان و هێزە سیاسییەکاندا بۆ قازانجی هاوسەنگی هێزی پارتی یان یەکێتی یەکلایی دەبێتەوە،. گرنگ دۆخی ژیان و گوزەرانی کرێکارو خەڵکی زەحمەتکێش و کەمدەرامەت و هەژاری کوردستانە، کە نە بۆ پارتی و نە بۆ یەکێتی و نە ئۆپوزیسیۆنەکەشیان جێگای بایەخیان نەبووەو نییە. هەڵبژاردن بکرێت یان نەکرێت، پارتی و یەکێتی دەسەلاتی میلیشیایی ڕەهایان هەیە. کابوسن بەسەر ژیان و چارەنوسی خەڵکەوە. هەڵبژاردن و پەرلەمان هیچ ناگۆڕێت. ئەم کابوسە دەبێت بەهێزی ناڕەزایەتی جەماوەری کۆتایی پێبهێنرێت. هەرچاوەڕوانییەک لە هەر هێزێک لە چوارچێوەی بەڕێوەبەرایەتی ئەم سیستمە کابوسەدا گەمەی سیاسی بە ناوی هەڵبژاردن و پەرلەمانەوە دەکات، کارێکی خۆکوژییەو ئەو فرسەتە دوور دەخاتەوە، کە دەمانەوێت ئایندەیەکی ڕۆشن بۆ خۆمان و نەوەکانی داهاتوو دابین بکەین و ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی لە ژیان و گوزەران و لە ماف و ئازادییەکانماندا و لەشێوازی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگادا بەدی بهێنین.

٢٤/٠٧/٢٠٢٢

چارەنووسی کورد لەڕێکەوتنامەی نێوان دەوڵەتە زلهێزەکاندا… رسول بێسکێنی

كۆتاييەكانی سەدەی پانزەیەم نیشتمانی كورد تابلۆیەكی گەشاوە و جوان بوو، بۆ میرنشینە پشتاوپشتەكانی كورد، هەریەك لەوانە پێگە و جێگای تایبەتی خۆی هەبوو، لەسەدەی شانزیەم بەدواوە خاك و نیشتمانی كورد بووە شانۆی ڕووداوەكان لەنێوان ئیمپڕاتۆری عوسمانی و سەفەویدا، بەزۆر شێوازی جیاواز، ئەنجامی ئەو جەنگ و ڕووداوانەی نێوان عوسمانی سونی و سەفەوی شیعی دابەش كردنی كوردستانی لێكەوتەوە، بەتایبەت دوای ئەوەی سەفەویەكان بەرەو خۆرئاوا پەلاماریان برد و لەماوەی چەند ساڵێكدا توانیان دەست بگرن بەسەر چەند ناوچەیەك لەبەغداوە درێژدەبێتەوە تا مرعش و بەشێكی زۆر لە

خاکی باکووری کوردستان، تەنانەت ئەو میرانەی هاتبوون گوێڕایەڵی و پشتگیری خۆیان دەربڕن، شائیسماعیلی سەفەوی یانزە میری کوردی خستە زیندانەوە، خاکەکەی دایەدەست بریکارەکانی خۆی، بەڵام کە سوڵتان سەلیمی یەکەمی عوسمانی (15012- 1520ز) هاتە سەرتەخت، بڕیاری هێرش و پەلاماریدا بەرەو ڕۆژهەڵات، چونکە هێزەکانی سەفەوی بەخێرایی بەرەو ڕۆژئاوا ملیان دەنا و بۆ دەوڵەتی عوسمانی بەمەترسی دەزانی، ئەوە بوو لە23ی ئابی 1514ز شەڕ لەنێوانیان هەڵگیرسا، لەدۆڵی چاڵدیران لەباکووری ڕۆژهەڵاتی دەریاچەی ورمێ، لەئەنجامدا شائیسماعیلی سەفەوی تێکشکا و بەبریندارى هەڵات و تەبرێزی پایتەختی بەجێهێشت، ساڵی شەڕی چاڵدیران بوو بەخاڵ و نیشانەیەکی ترسناك لەمێژووی کورد، بۆیەکەمجار خاك و نیشتمانی کورد بەپێی ڕێکەوتن لەنێوان ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی و سەفەوی دابەش کرا، ئەمەش هەڵوێستێکی تازەی لەسەرئەو بارودۆخە تازەیە هێنایەکایە، هەندێك میرەکوردەکانیش هەر یەك لەوان چوونەپاڵ لایەك، لەکاتێکدا هیچ گرنتیەکی عوسمانی و سەفەوی نەبوو بۆ میرەکوردەکان.

ڕێکەوتنامەی ئەماسیە

دەسەڵاتی عوسمانی – سەفەوی هەوڵیاندا بەڕێکەوتن کێشەکانی نێوانیان چارەسەربکەن، ئەوەی زەرەرمەند بوو تەنیا نەتەوەی کورد بوو، بەدرێژایی مێژوو کورد لەڕێکەوتنە نێودەوڵەتیەکان وەك کارتێکی گوشار لەنێوان دەوڵەتە زلهێزەکان بەکارهاتووە و لەسەر پشتی کورد ڕێکەوتنیان کردووە، ڕێکەوتن و پەیماننامەکانیشیان جێگیرنەبووە و دووبارە شەڕ دەستی پێکردۆتەوە بۆ نموونە لەڕێکەوتنامەی ساڵی 1555ز کەبەپەیماننامەی (ئەماسیە) ناسراوە، بەشی زۆر خاکی کوردستان بەر دەوڵەتی عوسمانی کەوت، ئێران تەنیا دەسەڵاتی بەسەر ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی زاگرۆس و کرماشاندا هەبوو، بەڵام لەساڵی 1578ز شەڕی نێوان عوسمانی و سەفەوییەکان دەستی پێکردەوە، لەڕاستیدا هەمیشە گۆڕانکاری گەورە ڕوویدەدا لەڕێڕەوی پڕۆسە سەربازیەکانی نێوان ئێرانییەکان و تورکەکان، سەرەڕای وێران بوونی نیشتمانەکەیان لەم شەڕانەدا کوردەکان ژیانی چاکترین لەجەنگاوەرەکانیان کردە قوربانی سەرکەوتنەکانی عوسمانی.

ڕێکەوتنامەی زەهاب

شاعەباسی سەفەوی1581- 1629ز بەپێی ڕێکەوتنامەی ئاشتی لەساڵی 1590ز کەبەپەیماننامەی (فەرهادشا) ناسراوە، دەستی هەڵگرت لەئازەربایجان و شارەزوور بۆ تورکەکان، بەڵام دوای چەند ساڵێك سەرلەنوێ شەڕ دەستی پێکردەوە، ئێرانیەکان توانیان هەندێك لەو خاکەی لەدەستیان دابوو بیگرنەوە و لەساڵی 1623ز دەستیان گرت بەسەر بەغدا و موسڵ و بەسرە و عیراقی عەرەبی، لەساڵی 1639ز

ڕێکەوتنامەی (زەهاب) لەنێوان هەردوولا ئەنجام دراو هێڵەگشتیەکانی سنووری هەردوو ئیمپڕاتۆریەت دیاری کرا، بەم شێوەیە بەردەوام لەکێشەدابوون ئەوەی زەرەرمەندی یەکەم بوو تەنیا گەلی کورد بوو.

ڕێکەوتنامەی قوستەنتینیە

لەساڵی1736ز نادرشای ئەفسار دەسەڵاتی گرتەدەست لەئێران، لەژێر ئاڵای سەفەویە لابراوەکان هاتە سەرتەختی ئێران و فەرمانڕەوایەکی نوێی دامەزراند، بەهەمان شێوەی پێشوو کردە سەربازییەکانی نێوان تورکی- ئێرانی بەردەوام بوو، تابەستنی ڕێکەوتنامەی (قوستەنتینیە) لە 17- 10- 1739ز لەنێوان تورکیا و ئێران، هەردوولا ڕێکەوتن لەسەرئەوەی بگەڕێنەوە بۆ ڕێکەوتنامەی (زەهاب)ی ساڵی 1639ز، ئەوە بوو ئێران زەویەکانی پێش ئەو کاتەی وەرگرتەوە، هەستان بەلکاندنی زەوی و زاری کوردەکان بەئیمپڕاتۆریەتەکانیانەوە، هەوڵیاندا دەسەڵاتی کارا دابمەزرێنن لەکوردستان، ئەوە شتێکی سروشتیە سوڵتانە عوسمانیەکان حەزنەکەن میرنشینەکوردییەکان خاوەنی بارودۆخی سەربەخۆبن، لەبەرئەوە موڵکی فەرمانڕەواکانی کوردستان ڕووبەڕووی دابەشکردنی مەترسیداربوونەوە، بەپێی بارودۆخی کارگێڕی نوێ ناوچەکەی دابەشکرد بۆ چەند (هەرێم) سنجقێك، ویلایەتی دیاربەکر بۆ 19 سنجق دابەش کرا، تەنیا هەشتیان درا بەمیرە کوردەکان، لەوەشدا هەوڵیان دەدا ئەو بنەماڵانە بێننە پێشەوە ناو و ناوبانگیان کەم بوو، لەچاو بنەماڵە ناودار و گەورەکان، بۆ ئەوەی کارەکانیان بۆ ڕاپەڕێنن، لەلایەکی تر بۆ لەت لەت کردن و پارچەپارچەکردنی بوونیادی کۆمەڵایەتی و سیاسی جیهانی کورد، بەمەش کێشە و ئاژاوەی دەخستە نێوان میرە کوردەکانەوە.

ڕێکەوتنامەی ئەرزرۆمی دووەم

وڵاتی کوردان بەدرێژایی چەندین سەدە گۆڕەپانی شەڕەکانی تورکی ئێرانی بوو، خاکی کوردان بەردەوام تووشی گورزی کوشندەبوو، ئەوەش گرنگ نەبوو کێ هێرشکەرە و کێ سەرکەوتوودەبێت، نرخەکەی تەنیا وێرانکاری کوردستان و بەهەدەر ڕۆیشتنی گیانی سەدان هەزار کەس بوو لەگەلی کورد، لەبەرامبەردا گەلی کورد هەمیشە بەرگری لەخاك و نیشتمانەکەی کردووە، بەڵام هەرکات دوژمنەکان دەستیان نەهاتبن، لەدژی گەلی کورد یەکیان کرتووە و هاوکاری یەکتریان کردووە بۆ لەناوبردنی نەتەوەی کورد، زۆرجاریش تورکیا و ئێران سکاڵای هەرێمایەتیان لەدژی یەکتر بەرزدەکردەوە و زۆرجار ئەم سکاڵایانەیان پشت ئەستوردەکرد بەپەلاماری سەربازی بۆ سەریەکتر، بەڵام ڕێڕەوی ئەم جۆرەکارانە دڵخۆشکەرنەبوو بۆ بەریتانیا و

ڕووسیا، هەردووکیان لەوە دەترسان هەڵگیرسانی شەڕێکی تر زیان بە بەرژەوەندیە سیاسی و ئابووریەکانی ئەوان بگەیەنێت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لەبەرئەوە بەدەستپێشخەری ڕووسیا و بەریتانیا کۆنگرەیەك بەسترا لەئەرزڕۆم بۆ چارەسەرکردنی کێشە و ناکۆکیەکانیان، هەروەها نوێنەری وڵاتە ئەوروپیەکان ڕۆڵی سەرپەرشتیاری دەبینی لەم کۆنگرەیەدا، کە خواست و ویستەکانی خۆی سەپاند لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، ئەوەی لەو کارانەدا خاکی لەت وپەت دەکرا گەلی کوردبوو، نەك لەکۆنگرە بەشدارنەبوو، هەر لێشیان نەپرسیەوە.
ڕێکەوتنامەی (ئەرزرۆمی دووەم) لە19- 31ی ئایاری 1847زدا، لەشاری ئەرزڕۆمی باکووری کوردستان لەنێوان دەوڵەتی قاجاری و دەوڵەتی عوسمانیدا بەئامادەبوونی نوێنەری هەردوو دەوڵەتی ڕووسیای قەیسەری و بەریتانیا مۆرکرا، ناوەڕۆکی ڕێکەوتنامەکە داوای دەکرد، هەریەك لەتورکیا و ئێران دەستهەڵگرن لەو سکاڵا دارایی و هەرێمایەتیەی لەدژی یەکتر بەرزیان کردۆتەوە، هەردوولا بەڵێنیاندا ڕێگری بکەن لەپەڕینەوەی خێڵەکوردەکان لەوڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر و سەپاندنی یاسای دیاری کردنی ناسنامەی خێڵەکان و بەهێزکردنی یاسای ئاسایش لەسەر سنوورەکان، ئەمەش زەبرێکی گەورەبوو بەر بەرژەوەندی گەلی کورد کەوت.
یەکێك لەخاڵەگرنگەکانی پەیماننامەی دووەمی ئەرزڕۆم ئەوەبوو ئالیەتێکی نێودەوڵەتی دانرا بۆ جێبەجێکردنی خاڵەکانی، کە پێکهاتبوو لەلیژنەیەکی چوار قۆڵی لەنوێنەرانی وڵاتە بەشدار بووەکانی ئەم کۆنگرەیە، یەکێ لەئەرکەکانی دیاری کردنی سنووربوو، هەرچەندە بەشێوەیەکی کۆتا سنووردیاری نەکرا، بەڵام ڕووس و بەریتانیا سوودی زۆریان لەمە بینی بۆ دەستخستنە ناو کاروباری کوردەکان، هەردوولا ئەم بیانووەیان بەکاردەهێنا بۆ بەرژەوەندییە تایبەتیەکانی خۆیان لەهەموو بۆنەیەکدا، لەبەرئەوە ئەنجامەکانی پەیماننامەی ئەرزڕۆم پەردەیەکی شەرعی دابەسەر بەدبەختی مێژووی گەلی کورد، هەروەها چەسپاندنی دابەشکردنی خاك و نیشتمانی کورد لەڕوانگەی یاسای نێودەوڵەتیەوە.

ڕێکەوتنامەی لۆزان

هەروەها لەکۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانی لەنێوان هاوپەیمانان و بەرەی میحوەر، پەیماننامەی سیڤەر پێکهات، لەو پەیماننامەیەدا بڕیاردرا بەشێك لەنەتەوەکانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی سەربەخۆییان پێ بدرێت، کورد و ئەرمەن لەناو ئەم بابەتەدابوون، پەیماننامەی سیڤەر یەکەم بەڵێننامەی نێودەوڵەتی و یاسایی بوو دانی نا بەمافەکانی گەلی کورددا، وەك پێکهاتەیەکی سەربەخۆ و وڵاتەکەشی

وەك بابەتێك لەسیاسەتی نێودەوڵەتیدا، کەلەماددەکانی 62، 63، 64 چارەسەری کێشەی مافی چارەی خۆنووسینی نەتەوەیی بکات، بۆ بەشێکی بەرفراوان لەگەلی کورد، بەڵام لەپێناوی بەرژەوەندی بەریتانیا و تورکیا مافی کورد خرایە ژێر لێوەوە و پەیماننامەی سیڤەر جێبەجێ نەکرا.

دوای ئەنجامدانی ڕێکەوتنامەی سیڤەر زۆری نەخایاند، وڵاتە گەورەکان بەرژەوەندی کوردیان بەهەند نەگرت و ئامادەییان دەربڕی دەستکاری ناوەڕۆکی پەیماننامەکە بکەن، بەمەرجێك تورکیا بەرژەوەندییەکانی کورد لەمافی کلتوری بەهەند وەربگرێت، لەبەرئەوە کۆنگرەی لۆزان بەسترا، کەمالیەکان ڕەزامەندنەبوون پرس و بابەتی کورد لەناو خشتەی پەیمانی لۆزان تۆماربکرێت، بەڵام لەبەرئەوەی کورد دەستی دابووە شۆڕش، نکوڵی لەکورد بەشێوەیەکی گشتی لەقازانجی تورك نەبوو، وەك دەستپێشخەریەك مستەفا کەمال ئەتاتورك و حکومەتەکەی هانی بیرو بۆچوونی یەکسانی گوزەرانی کوردی دەدا لەتورکیای نوێدا، لەئەنجامی کۆنگرەی لۆزان یەك وشە نەهات دەربارەی کورد و کوردستان، بەڵام دەوڵەتە بڕیار بەدەستەکان دەبوایە ڕێگایەك بدۆزنەوە بۆ دەستهەڵگرتن لە مەرجەکانی سیڤەر، بۆ ئەم کارە لەکۆنگرەی لۆزان مستەفا کەمال داوای لەنوێنەرە کوردەکان کرد لەبەردەم ڕای گشتی بۆچوونی خۆیان دەربڕن، کە کورد و تورك هەردوولا وەك یەك لەمافە نەتەوەییەکانیان یەکسانن، بەمەش مافی کورد کرایە قوربانی و بەچارەسەر نەکراوی مایەوە.

جیالەوەش لەڕێکەوتنامەی لۆزان لەساڵی 1921 بەئامادەبوونی وڵاتانی بەریتانیا، فەڕەنسا، ژاپۆن، ڕۆمان، یۆنان، سڕبیا، کرواتیا، سلوانیا و تورکیا بەسترا و پەیمانی سڤەریان هەڵوەشاندەوە بەپێی پەیمانی لۆزان بۆ جاری دووەم دوای شەڕی چاڵدیران کوردستان بەسەر چوار دەوڵەت دابەش کرایەوە، گورزێکی کوشندەیان لە کوردستاندا و کوردیان کرد بەژێردەستەی وڵاتانی زلهێزی ناوچەکە.

پەیماننامەی بەغداد

لەپەنجاکانی سەدەی ڕابردوو جەنگی سارد جۆشی سەندبوو، لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لەو کاتەدا یەکێتی سۆڤیەت پشتگیری لەخەباتی گەلانی عەرەبی دەکرد، لەدژی داگیرکەری ڕۆژئاوایی و ئیسرائیل، بۆ وەڵامدانەوەی ئەمەش وڵاتە ڕۆژئاواییە گەورەکان گرەنتیان دەکرد، لەسەر ڕژێمە کۆنەپەرست و محافیزکارەکان لەناوچەکە هانیان دەدان، پەیوەندی بکەن بەهاوپەیمانیە سەربازی و سیاسیەکانی پەیوەندیدار بەپەیمانی ناتۆ، ئەو پەیمانەی بەریتانیا و ئەمریکا پێکیانهێنابوو.

لە24ی شوباتی1955 پەیمانی بەغدا مۆرکرا، بەریتانیا و ئیران و پاکستان و عیراق و تورکیا بەشدار بوون، ئەم پەیمانە لەبنەڕەتدا بۆ دژایەتی کردنی یەکێتی سۆڤیەت بوو، هەروەها دژی ئەو وڵاتانەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کەچالاکانە کاریان دەکرد لەدژی ڕۆژئاوا، هەروەها بەشێك لەبەندەکانی ئەم پەیماننامەیە لەدژی کوردبوو، بۆ نموونە: لەماددەی یەکەم باس لەوە دەکات دەتوانرێت ڕێکەوتنی دوو قۆڵی ببەسترێت، لەنێوان دوو وڵاتە بەشداربووەکانی ئەم پەیمانە، ئەگەر تورکیا ڕێکەوتنێکی دووقۆڵی هەبێت، لەگەڵ عیراق (1946) بۆ دژایەتی کردنی کورد، ئێستاش خواستی هەبێت دەتوانێت، ڕێکەوتنێك ببەستێت لەگەڵ ڕژێمی ئێران. بەمەش پەیمانی بەغداد بەشێوەیەکی توند عیراقی بەسەربازگەی ڕۆژئاواوە بەستەوە.
دژایەتی کردنی پەیمانی بەغدا مۆرکێکی جەماوەری لەخۆگرت لەبەغدا، کوردەکانیش چالاکانە بەشداریان کرد، دانیشتوانی کوردستانی عیراق خۆپیشاندان و مانگرتنیان ئەنجامدا و دوای بەستنی چەندین کۆبوونەوە، داوایان کرد عیراق لەپەیمانی بەغداد بێتە دەرەوە و نوری سەعید دەست لەکارکێشانەی لە حکومەتەکەی ڕابگەیەنێت. کرێکارەکانی کەرکوکیش بۆریە نەوتیەکان و باڵەخانەی کونسوڵگەری بەریتانیایان تەقاندەوە، لە موسڵیش قوتابیان ناڕەزاییان دەربڕی، بەرامبەر هێرش و پەلامارەکەی سەرمیسر. ڕێوڕەسمی ناشتنی تەرمی شێخ مەحمودیش کەسایەتی ناسراوی کورد لەبزاڤی نیشتمانی کورد لەسلێمانی لەساڵی1956 گۆڕا بۆ خۆپیشاندانێکی توندوتیژ، ئەمانە هەموو داوای لابردنی نوری سەعید و کۆتایی هێنان بەپەیمانی بەغدادی دەکرد.

ڕێکەوتنامەی جە زائیر

لەدوای هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلول، ناچار بوو ڕێکەوتنێك لەگەڵ کورد ببەستێت، بەیاننامەی ئاداری ساڵی1970 لەئاکامی مرۆڤدۆستانە و قەناعەتی سەرکردایەتی بەعس نەبووە، بۆ ئۆتۆنۆمی لەچوارچێوەی عێراقێکی دیموکراتی بۆ دەستەبەرکردنی ئازادی و پێکەوە ژیانی ئارەزوومەندانە، بەڵکو بەگوشارە ناوخۆیی و دەرەکیەکان ناچارکراوە، بەو ڕێکەوتنامەیەی عیراق ڕایگەیاند، وەك لازاریف دەنووسێت: هۆکاری سەرەکی لەڕێکەوتنامەی ئاداری 1970 دوورخستنەوەی سەرکردایەتی کوردبوو، لەهەڵوێستی ڕابردووی، لەپەنابردنەبەر هێز و ناچارکردنی بەگفتوگۆ، هەتا بەعس دەرفەتی گونجاوی دەست بکەوێ، جارێکی دیکە لە کورد بداتەوە.
بەدرێژایی ماوەی چوار ساڵ لەسەر هەردوو ئەنجومەنی یاسادانان و ڕاپەڕاندن لەناوچەی ئۆتۆنۆمی نەگەیشتنە ئاکام، هەتا لەدوا کۆبوونەوەی نێوان وەفدی سەرکردایەتی کورد و سەرکردایەتی بەعس

بەڕاشکاوی بەعس پڕۆژەی خۆیان لەبابەت ئەو مەسەلەیە خستەبەردەم سەرکردایەتی کورد، لەوێدا سەرەڕای دابڕینی کەرکوك و ناوچەکانی شەنگال و خانەقین و مەندەلی لەناوچەی ئۆتۆنۆم، لەجیاتی کەرکوك هەولێریان کردبوو بەپایتەختی هەرێمی ئۆتۆنۆمی و کورتیش کرابۆوە لەپارێزگای هەولێر و سلێمانی و دهۆك، کە ئەنجومەنی سەرکردایەت شۆڕش (بەعس) لە11ی ئاداری1974 یاسای ئۆتۆنۆمی پەسند کرد، لەوێدا دەسەڵاتێك نەمابۆوە بۆ کورد، لەچوارچێوەی ئەو دوو دامەزراوەیەدا، ممارەسەی دەسەڵاتی خۆی بکات، هەموو بەڕێوەبەرایەتیەکانی پۆلیس و ئاسایش و ڕەگەزنامە خرابوونەسەر وەزارەتە پەیوەندیدارەکانی بەغداو هیچ دەسەڵاتێکیش نەدرابووە ئەنجومەنی یاسادانان و جێبەجێکردن.

سەرەڕای لایەنە خراپەکانی ناوخۆ لەسەر ڕێکەوتنامەی ئادار، کاریگەری وڵاتە زلهێزەکان و دەوروبەریش کەم نەبوو، ئێران و ئەمریکا بەوردی هاتنەسەرخەت، سوڤیەتیش پەیوەندیەکانی لەگەڵ عیراق زیاتر چڕ کردەوە، وای لێهات ئەمریکا و سۆڤیەت لەبەرامبەر هەردوو وڵاتی دراوسێی دژبەیەك ناڕاستەوخۆ هاتنە نزیك بەڕووداوەکانی ناوچەکە، ڕەنگدانەوەی ناکۆکی دەولی لەسەر پەیوەندییەکانی عیراق و ئێران، زیادبوونی پێگەی سۆڤیەت لەعیراق، مەترسی زیاتری لای ئەمریکا دروست کرد، لەساڵی 1972 (نیکسۆن) سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و (کیسنجەر) ڕاوێژکار بۆ ئاسایسی نەتەوەیی سەردانی ئێرانیان کرد و لەگەڵ شا کەوتنە وتوێژ بۆ دانانی ڕێگا چارەیەك بۆ دوورخستنەوەی سۆڤیەت لەعیراق.

ڕووداوەکانی ناو ئەو ملانێیە دەیسەلمێنن هەریەك لە (عیراق، ئێران، سۆڤیەت، ئەمریکا و ئیسرائیل) حیسابیان بۆ ئەگەرەکان کردووە، کورد وەکو کارتی یاریەکە بەکارهاتووە، لەنێوان ئەم وڵاتانەدا، بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانیان، دوای چوار ساڵ نەشەڕ نەئاشتی لەسەرەتای نیسانی 1974 سەرلەنوێ شەڕی نێوان شۆڕشی کوردستان و حکومەتی عیراق دەستی پێکردەوە. لەزستانی 1975 لەنیۆیۆرك کیسنجەر وەزیری دەرەوەی ویلایەتە یەگرتووەکانی ئەمریکا لەگەڵ نوێنەری هەمیشەیی عیراق لەنەتەوەیەکگرتوەکان کۆبۆوە بۆ دانانی ڕێوشوێنێك بۆ پەیوەندیەکانی نێوانیان، دواتریش کۆبوونەوەکان فراوان بوولەنێوان عیراق و ئێران، ئەمریکا و سۆڤیەت ، ئەمریکا و عیراق، هەمووی لەسەر کێشەری کورد و پاراستنی بەرژەوەندییەکانیان، لەساڵی 1975 شەڕەکان بەرەو سەختی چوون، هەردوو وڵات عیراق و ئێران نەیانویستووە پێکەوە بکەونە شەڕەوە، بۆیە بەبێ ئاگاداری بارزانی کەوتنە گفتوگۆ، شانشینی سعودیە هاندەری پێکهاتنەوەی هەردوو دەوڵەت بوو، تا بەگفتوگۆ ناکۆکیەکانی نێوانیان چارەسەربکەن،

لەبەرئەوەی هەوڵەکانی یەکەمی زەمینە خۆشکردن بۆ ڕێکەوتنی جەزائیر زۆر نهێنی بوون، زەحمەتە ئەوە بزانرێ کێ یەکەم هەنگاوی بۆ ئەم ئاشتیە سەیرە ناوە، شای ئوردن شاحسین و ئەنوەر سادات سەرۆکی میسر و هەواری بۆمدیەن سەرۆکی جەزائیر ڕۆڵیان هەبووە، لەناوبژیوانی هەردوو وڵات، نەتەوەیەکگرتووەکانیش ڕۆڵی خۆی هەبوو، لەسەر سکاڵای عیراق، بەڵام پوختە و دوا هە نگاوی پێکهێنانەوە بۆمدیەن تۆماری کرد.

هەواری بۆمدیەن پێشتر لەکاتی کۆبوونەوەی وڵاتانی (ئۆپیك) لە26- 10- 1974 لەگەڵ سەدام حوسێن بۆ نەخشەی پێکهێنانەوەی عیراق و ئێران، بۆ مەبەستی ڕێگا خۆشکردن بۆ پێکهاتنەوە کۆبوونەوە، دواجار لەپەراوێزی کۆبوونەوەی دەوڵەتانی خاوەن نەوت (ئۆپیك) لە6- 3- 1975 هەواری بۆمدیەن و شای ئێران و سەدام حسین بەکۆبوونەوەیەکی لاوەکی کۆتاییان پێهێنا و لەڕێکەوتنامەی جەزائیردا یەکیان گرتەوە، ئەو ڕێکەوتنامەیە تایبەت نەبوو بەیەکلایی کردنەوەی ناکۆکیەکانی چەند ساڵەی نێوان عیراق و ئێران، بەڵکو سەودایەکی هەردوو دەوڵەت بوولەسەر حیسابی کورد، خاك و ئاو بەرامبەر تواندنەوەی شۆڕشی کورد، هەریەك لەوڵاتانی پەیوەندیدار بەم ڕێکەوتنامەیەوە هۆکاری خۆی هەبوو لەپێناوی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی.

لەدوای زنجیرەیەك کۆبوونەوەی ئاشکرا و نهێنی لەئاستی وەزارەتی دەرەوەی عیراق و ئێران، بەهەوڵی ناوبژیوانان لەکۆبوونەوەی وڵاتانی ئەندامی ڕێکخراوی (ئۆپیك) بەسەرپەرشتی هەواری بومدیەنی سەرۆکی جەزائیر لەلایەن سەدام حسین جێگری سەرۆك کۆماری عیراق و شای ئێرانەوە ڕێکەوتنامەی جەزائیر ئیمزاکرا.

هەردوولا ڕێکەوتن لەسەرئەوەی ڕێزگرتنی پیرۆزی سنوور و خاك و ئاسایشی یەکتربگرن، لەسنووورداخستن و قەدەغەکردنی پەڕینەوە، لەپێناوی سنووردانانی کۆتایی بۆ هەموو سنووربەزاندنێك بەمەبەستی کاری تێکدەرانە لەهەر لایەکەوە بێت، لەمەش سەدام حسین تەنیا مەبەستی لەناوبردنی شۆڕشی کوردستان بوو، ئێرانیش وەکو دەوڵەت لەو ڕێکەوتنامەیە سوودمەند بوو بۆیەش بەزوویی پشتی شۆڕشی کوردستانی بەردا.

هەتائێستاش دەقی تایبەت بەبەشە نهێنیەکانی ئەو ڕێکەوتنامەیە بەردەست نین، کە سەودای داگیرکارانی کوردستان لەسەر حیسابی شۆڕشی کوردستان بوو، هەواڵی ڕێکەوتنامەی جەزائیر وەك هەورە تریشقە لەهەموولایەك لەکوردستان دەنگی دایەوە، بەشێوەیەك سەرکردەکانی کورد بەو بێویژدانیە چاوەڕوانی ئاکامەکەیان نەدەکرد.

دوای ئەوەی ساڵی1975 بەتەوقە و یەکتر لەئامێزگرتنی شای ئێران و سەدام حسینی جێگری ئەوکاتی حکومەتی عیراق ڕێکەوتنەکە کراو بەوە

شۆڕشێکی گەورەی کورد شکستی پێهێنرا و بڵاوەی لێکرا، کە دواتر بەڕێکەوتنامەی شومی (جەزائیر) ناوی دەرکرد، ڕێکەوتنامەی جەزائیری 1975 بووە هۆی زیندەبەچاڵ کردنی جوڵانەوەی کورد و بەپیلانێکی دەرەکی شۆڕشی کوردستانی لەباربرد و گەلی کوردیش سەرگەرادان مایەوە.

ڕێکەوتنامەی تورکیا- سوید و فنلندا

دوا ڕێکەوتنامەی زلهێزەکان دەربارەی چارەنووسی کورد، ڕێکەوتنی تورکیا و سوید و فنلندایە، فرۆشتنی ئەم جارەی کورد جیاوازە، ئەوەش دوای ئەوەی لەکۆتایی مانگی ڕابردوو سوید و فنلندا یاداشتێکی لێکتێگەیشتنیان لەپەراوێزی لوتکەی ناتۆ لەمەدریدی پایتەختی ئیسپانیا واژۆکرد، بەگوێرەی ناوەرۆکی یاداشتەکە دەبێ سوید 73 کەسی داواکراو لەلایەن ئەنقەرەوە ڕادەستی تورکیا بکاتەوە، لەبەرامبەریشدا تورکیا ڕەزامەندی لەسەر ئەندام بوونی هەریەکە لەسوید و فینلندا لەهاوپەیمانی باکووری ئەتڵەسی ناسراو بەناتۆ دەدات، ئەو 73 کەسەی لەلایەن تورکیاوە لەسوید داوا کراون، ژمارەیەکیان سەر بەپارتی کریکارانی کوردستانن، لەدوای ڕێکەوتنەکەی سوید و فینلندا و تورکیا ئاندرسۆن سەرۆك وەزیرانی سوید ڕایگەیاند، ئەوان پابەندی ڕێکەوتنەکەیان لەگەڵ تورکیا دەبن، ئەو بەڵێنانەی لەبارەی رادەستکراوانەوە داویانە جێبەجێی دەکەن، هەرچەندە سەرۆك وەزیرانی سوید دڵنیایی دا هیچ کات هاووڵاتی سویدی ڕادەستی تورکیا و هیچ وڵاتێکی تر ناکەنەوە، بەڵکو ئەو کەسانەی وەڵامیان وەرنەگرتێبت، تورکیا داوای دەکاتەوە ئەوانە رادەست دەکرێنەوە، سەرۆکایەتی کۆماری تورکیاش رایگەیاند، ئەوەی مەبەستمان بوو، لەسوید و فینلدا دەستمان کەوت، سوید رادەستی داخوازیەکانی تورکیا دەبێت و ڕێگای پێدەدات سیاسەتی دەرەوەی سوید کۆنترۆل بکات، لەکاتێدا تورکیا دەوڵەتێکی دیکتاتۆری ئیسلامیە وسوید و فینلندا تائێستا بەقەڵای دیموکراسی و مافی مرۆڤ ناوزەد کراون، بەڵام لەبەختی کورد ئەم دوو هاوکێشە پێچەوانەیە لەسەرمێزی گفتوگۆ دژی کورد کۆدەبنەوە و ڕێکەوتنامەی لێتێگەیشتن مۆردەکەن، ئەوە هیچ لەمەسەلەکە ناگۆڕێت سوید و فینلندا خەڵکی دانیشتووی وڵاتەکانیان ڕادەست بکەن یاخودنا، ئەوەی گرنگە ئەو ڕێکەوتنامەیە ڕێگادەدا و هێز و تین دەخاتەبەر تورکیا بتوانێت داوایەکی ئاوا لەوڵاتانی نێودەوڵەتی بکات، ئایا تاکەی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بەناوی کێشەی ناوخۆ ئەو زوڵم و بێدادیە لەدەوڵەتە سەردەستەکانی کورد قبوڵ دەکات، ئایا تاکەی نەتەوەیەکگرتووەکان و ڕێکخراوە مرۆڤ دۆستەکان ڕێگادەدەن گەلی کورد ببێتە قوربانی ڕێکەوتنامەی نێوان

زلهێزەکانی دنیا.

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێك..13.. شەمامە بارەوانی

بەشی سیانزەهەم/

لە بەشی پێشوودا کەمێک باسمان لە سیستەم و حوکمی سیوکراتی کرد لە مێژووی ئیسلامدا.

ئەوە مێژووی دوور، ئینجا وەرنەوە بۆ مێژووی نزیک و سەیری گرووپە فەندەمەنتالیست و ئیسلامیە سیاسیەکان بکەن.

لەو وڵاتانەی کە جڵەوی حوکمڕانیان گرتووەتە دەست و خۆیان سەپاندووە. لە ئەفغانستان نەوەتەکانی سەدەی ڕابردووتان بیرە؟
کاتێک ئیسلامگەراکان هاتنەسەرحوکم و جڵەوی دەسەڵاتیان گرتە دەست هیچ نەما بەیەکتری نەکەن. هەر ئیسلامگەراکان لەناوخۆیاندا بینیمان دوای دەستلەکارکێشانەوەی (محەمەد نەجیبواللە)ی سەرۆکی حیزبی (دیموکراتی میلی ئەفغانی-شیوعی) لە حکومەت لەساڵی۱۹۹۲، چی ڕوویدا.

پێکنەکەوتنی گرووپە جیهادیستە ڕادیکاڵ و توندڕەکانی بەشداربووی شەڕ لە دژی یەکێتی سۆڤییەت لەسەر دەسەڵات و حکومەت.
بەرپابوونی جەنگی ناوخۆیی لەنێوان هێزە ئیسلامگەراکانی سەر بە(عەبدولڕەسول سەیاف) و (قەلبولدین حیکمەتیار) و (ئەحمەد شامەسعود) و (بورهانولدین رەبانی).

پاشان و لەساڵی(١٩٩٦-٢٠٠١)هاتنی مەلاعومەر و بزووتنەوەی تاڵیبانی فەندەمەنتالیست بۆ سەرحوکم و بۆ دۆزەخکردنی زیاتری ژیان و خەستکردنی زیاتری قوڕەکە.
لە سوریاش هەمان شێوە، چۆن داعش و بەرەی نوسرە و گرووپە ئیسلامیستە تیرۆرستەکانی تر کەوتنە وەزەی یەکتر و یەکتریان

تەکفیردەکرد و سەری یەکتریان دەبڕی و یەکتریان دەکوشت.
بەوچەشنە ئیتر لەسایەی هێز و هەژموون و دەسەڵات و ئەقڵییەتی ئەو هێزە کۆنەپەرست و فەندەمێنتاڵیست و تۆتالیتاریزم و دەوڵەتە سیوکراتەکانیان،
هەموو شتێک یاساخ و قەدەغەدەکرێت و چیتر شتێک نامێنێتەوە بەناوی موعارەزبوون و ڕەخنە و ئازادی و بەچونی جیاوازو حیزبی نا ئیسلامی و پلۆرالیزمی ئایینی و سیاسی و کۆمەڵایەتی.

تە لەوڕێگەوە ئەوان کەهاتنە سەر حوکم هەموو جیاوازیەکان دەسڕنەوە و حیزبە نەتەوەیی ودیموکرات و لیبڕاڵی و عەلمانی و سەسیالسیت و چەپەکان هەرگیز لەناو بەتەی دەوڵەتە ئیسلامی و حکومەتە سوکراتیەی ئەمان جێگایان نابێتەوە، ڕەنگە تاقە شوێنێک، کە بەیان بمێنێتەوە، بەندیخانە بێت، ئەگەر هەمان شێوەو وەکو محەمەد نەجیبواللەی کۆمۆنیست و کافر هەڵنەواسرێن.
ئەستای تالیبان و سعودیە و ئێرانتان لە دیارە، کە دیموکراسی و فرەیی و ئازادی و مافی مرۆڤ و مافەکانی ژن و هەموو جیاوازیەک، لە چ دۆخێکی دۆزەخی و ماڵوێرانی و خنکاندایە.
ئیخوانولموسلیمینیشمان بینی، کاتێک لە دوای ئەو پایزەی عەرەبی، کە بەهەڵە پێی دەڵێن(بەهاری عەرەبی)، ئەو پایزەی، کە هێزەکۆنەخواز و فەندەمێنتالیستە ئیسلامیەکانی بەهێز کرد، چۆن و بە چ شێوازێك ئیخوانیزم و سەلەفیزم و ئیسلامی سیاسی و گرووپە جیهادیستە تیرۆرستەکان سواری شەپۆلی ناڕەزایەتی و تووڕەیی شەقام بوون و شۆڕشی جەماوەر و خەڵکیان دزی و دەرفەتیان قۆزتەوە و هێزی جەماوەری بە ناز و بە زاریان بە ئاڕاستەی ئیدۆلۆژیای خۆیاندابرد و بە بەرژەوەن و مەرامی خۆیان بەکارهێناو لە هەڵگێڕیەوە، هەندێک لە وڵاتانی وەکو سوریا و یەمەن و لیبیایان خۆڵەتانی تیرۆر و کوشتن و سەربڕین و تەقینەوە و تیرۆرکرد و بەماوەیەک هەندێک لە خاکی عێراق و کوردستانیان داگیرکرد و لە هەندێک شوێن خۆیان گەیاند بە جڵەوی حوکمڕانی لە وڵاتانی نموونەی:تونس و لیبیا و میسر..تاد.
و کەڕبەیان لە حوکمڕانی گیرکرد، بەتایبەتی نەهزەی ئیخوانی لە تونس مەسەلەی شەریعەتی ئیسلامی و میرات و شتی هێنایە گۆڕ و ئیخوانی میسر دوو ڕێژ و کەرتێک بوو هاتنەسەر دەسەڵات و یەکم شت، کە کردیان، کودەتایان بەسەر دەستووری میسردا کرد و پێیانکرد لە مادەی دینی و ڕەساو یاسای مەزهەبی و دەستوورەکەیان گۆڕی بە دەستوورێکی ئیسلامی و هەرئەوەی مابوو مادەی سیواک و ڕیشیشی بە زیادکەن.

خەمخۆری گشتـــــــی، خەمخۆری تایبەتی... زانا رەزاق

هەمیشە وهەموو کات دوو جۆر مرۆڤ هەبووە مرۆڤی باش مرۆڤی خراپ بەهۆی ئەمەشەوە دوو جۆر چەمکـی دژبەیەک یـان هەر شتێکـی تـر پەیدابووە ، خۆی ئەو دوو جۆرانە لە ململانێ دابوونە بۆ ئەوەی ئەو ئامانج و مەبەستانەی هەیانە بیانهێننە دی ، مەبەستی پشت ئامانجی مرۆڤی باش بۆ هەمووان بووە لەهەمان کاتدا بۆ هەمیشەیی بووە ، بەڵام هی مرۆڤی خراپ بەپێچەوانە مەبەستی پشت ئامانجی تایبەتی و کاتی بووە .

کۆمەڵگا هەن مرۆڤی باش یان بڵێین کاری باشی زۆرە بۆیەش ووردە ووردە پێشکەوتوون، کۆمەڵگایەش هەن مرۆڤی خراپ یان کاری خراپ زۆر بووە بۆیەش ئەوانیش دواکەوتوون و زیانی زۆریان پێگەیشتووە.

لێرەدا ئەمه دەینە سەر یەکێک لەو دوو دژانە کە ڕۆڵی سەرەکی هەیە بۆ باشی و خراپی یان پێشکەوتن و دواکەوتن ،ئەوانیش خەمخۆری گشتی و خەمخۆری تایبەتیە.

سەرەتا پێش بچینە ناو ناوەڕۆکی بابەتەکە لێرە ئەوەی مەبەستمانە پێناسەیەکی بۆ بکەین دواتر بۆ ڕوونتر کردنەوەی مەبەستەکەم بچینە ناو درێژایی بابەتەکە .

ئەگەر بپرسین مرۆڤی خەمخۆری گشتی کێیە ؟ئەرکی چیە؟ هەروەها مافی چیە؟ بەهەمان شێوەش بۆ خەمخۆری تایبەتیش؟ ئەرک و مافی چیە ؟ دواتر بێینە سەر ئەوەی بۆ چی دەوترێت مولکی گشتی ؟ بۆچیش دەوترێت موڵکی تایبەتی ؟

مرۆڤی خەمخۆری گشتی ئەو مرۆڤەیە ئاستی تێگەیشتوویی بەرزە مرۆڤەکی دووربینە هەروەها کەسەکە بۆ گشتی هەول دەدات ، یانی ئەرکی مرۆڤی وا ئەوەیە لەگەل دابین کردنی پێداویستیەکانی هەمووان بەجیاوازی ، بەڵام خەمخۆری تایبەتیش کەسەکە هەر بۆ خۆیی و دەوروبەری هەوڵ دەدات ،کەسەکیشە دووربین نیە زیانیش بەڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لەو شوێنە و هەموو ئەو جێگایانەش دەدات کە دەچێتە ئەوێ لێیشی کار

دەکات ،چونکە پێداویستیەکان بۆ هەمووان وەک یەک دابین ناکات ،جا هەر شوێنێک بێت .

خۆی کۆمەڵگای ئەمە و هاوشێوەی ئەمە خەمخۆری تایبەتی کۆنترۆڵەی زۆرینەی شوێنەکانیان کردووە هەر ئەو جۆرەش پەرە بەو جۆرە کەسانەش دەدات ،بەڵام خەمخۆری گشتی کەمە بۆیەش دواکەوتووە ،بەشێوەیەکی تر زۆرن ئەوانەی بۆ خۆیان دەژین کەمن ئەوانەی بۆ هەمووان دەژین ،جا ئەوانەی بۆ خۆیان دەژین هەن لەنێو ئەواندا ئەمەیان تێکەڵ کردووە لەگەل ئەوەی کە ئەوان لەسەر حیساب و ماندووبوونی خەلکی تر دەژین؟!یانی ئەوانە ئەوە بە خۆ ژیان دەزانن نەک بۆ خۆ ژیان وەک خۆی ئەوەش ئەوەیە تەداخولی ئازادی نەکات مافی کەسیش نەخوات بەڵکو لەسەر حیسابی ماندووبوونی و شتەکانی خۆی بژیێت .

بەڵام کۆمەڵگایەک کە پێشکەوتووە ئەوا ئەوان شتەکان و چەمکەکان و هەموو شتەکانی تر وەک خۆی دەناسن نەک بەهەڵە شیکردنەوەی بۆ کرابێت و باس کرابێت یان هەندێک لەوان لە ژێردەستی کەسانی تر کۆنترۆڵ کرابێت و هەر بە دەستی ئەوانیش بجوڵێن و ڕابوەستن ئەگەر هەشبێت بە گشتیە نەک تایبەتی .

لەکۆتاییدا موڵکی گشتی ئەو شتانەن کە موڵکی هەمووانە و بە هەمووانە ئەمەش بەپێی یاسا و ڕێسای کە لە شوێنەکە دانراوە هەروەها موڵکی تایبەتیش ئەو موڵکە هی کەسێکە یان کەسانێکە نەک هی هەمووان دواتر کاتێک موڵکی گشتیەکان وەک گشتی و بەیاسایی بەکارهێنرا ئەوا خاڵێکی پێشکەوتنە بەڵام بەخراپ بەکارهێنا ئەوا خاڵێکی زیانە جا زیانەش هەم کورتمەودا و هەم دوورمەودایە.

2022 7 24

شاری هەتیو… نەوزاد بەندی

وەک چۆن مناڵی هەتیو هەیە ،
شاری هەتیویش هەیە ..بڕوانن ؛
شەقامەکانی تەز و خۆڵ دایپۆشیون ..
قیرەکەی هی سەردەمانێکی زۆر کۆنە ..

پڕ برین و
زام و
چاڵە ..
هەموو دانیشتووانەکەیشی لە ئاست داوای مافا ، لاڵە ..
دیوارەکانی نەخشەی میزی زەرد و چڵک و
کەڕوو دایپۆشیون ..
پایەی پردەکانی چڵکن ، پڕ لە پاشەڕۆی
گەنیون ..
تیایا سیاسەت یەعنی درۆ ..
تا درۆزنتر بی ، سیاسیتر ئەبی لەوێ ..
تا دزتر بی ، یاسا پارێزەرتر ئەبی ..
شاری هەتیو ،
کەس خۆی ناکا بە خاوەنی ..
ئاخر شاری هەتیو ، کەسی نییە ،
نە دایک ..نە باوک ..نە خوشک ..نە برا ..
درەختەکانی ، قژیان شێواوە و ..
هیچیان جارێ نەبراونەتە ساڵۆن ،
هیچیان جارێ نەبراونەتە گەرماو ..
دەستێ شامپۆ و شانەیەکیان پیا بهێنرێ ..
نەمامەکانی ،
هێشتا کەسێ دەستێکی نەهێناوە
بە قژیانا و ..
قردێلەیان بۆ دابنێ ..
پشیلە و سەگەکانی ، برسی ..تینوو ..
چاو کوێرکراو ..کلک بڕاو ..و قاچ شکاو ..
کارەباکەی ، وەک برنج و گۆشت ئەفرۆشرێ و
هەژار ناتوانێ بیکڕێ ..
ئاوەکەی یەکپارچە قوڕاو ..تانکییەکانی پڕن لە پشیلە و جرجی مردوو ..
هێشتایش نیی□ و .. سەرۆکحیزبەکان هەفتانە ، وەک ڕیکلامی حیزبەکەیان ، ئاو بە بەرمیل دابەش ئەکەن ..
وەک چۆن مناڵ ، باوکی ئەمرێ ،
شاری باوک مردوویشمان زۆرە ..
وەک چۆن پیرەمێردی شاعیر ،
کە بابی نەما ، کەبابی نەما ،
شاریش کە بابی نەما ، کەبابی نامێنێ ،
بیشیمێنێ ، نەخواردنی لە خواردنی باشترێکە ..چونکە هەر ناوی

کەبابە و لە ڕاستیدا دەرد و میکرۆب و عەزابە ..
شاری هەتیو ،
هیچی بەسەر هیچیەوە نەماوەتەوە ..
مانگی بۆتە چل پەنجا ڕۆژ ..
موچەی فەرمانبەرەکانی هەمیشە لە خەتەرایە ..
دوکان و بازاڕی هەمووی قۆڵبڕینە ..
ئاینەکەی تەنها قسە و دەربڕینە ..
ووتەی سەرکردەی هەڕەشە و جنێو و لورە و وەڕینە ..
سەدان باوە پیارەی دزێو ،
بە ناوی گەورە و دێی وێران ،
خەریکن ئەیڕوتێننەوە ..
سامانی ئەرز و ژێر ئەرزی ..
دەشتی نزم و
چیای بەرزی ..
قاش قاش ئەخۆن ..
باش باش ئەخۆن ..
شاری هەتیو ،
شۆستە و ترافیک لایتەکانی ،
پڕن لە پەککەوتە و سواڵکەر ..
پارەکەی چاپ و تەزویرە ..
هەموو کاتێکی ناسکە و ..
هەموو ساتێکی پێ ئەچێ داگیرکەرێ
بیداتە داگیرکەرێکی تر بە کرێ ..
شاری هەتیو ،
پڕپڕە لە سەرقەبران و نەخۆشخانە ..
بە حیساب شارە ، سەد ڕەحمەت لە حەپس و لە بەندیخانە ..
کێشەی ئاویان داوە بە نوێژەبارانە ..
هەرچیش ڕوو با لە کارەسات ،
کەس خۆی ناکا بە ساحێبی ،
ئەڵێن زروف و زەمانە ..
هاوشارەکانی زۆربەیان کۆیلە و
سیخوڕ و داماون ..
کەمێکی مەردیشیان هەیە ،لە زیندانان
یان کوژراون ..
شاری هەتیو ،
تەنها کۆشک و کۆڵان و مۆڵ و تاوەری باوەپیارەکانی خۆشن ..
تەنها ئەوانیش ئەتوانن گەشت بکەن و

لەوێ نیشتمان بفرۆشن ..
ئیتر ساڵێ موچە نیە و ..
ساڵ هەیە کارەبا نیە و..
ساڵیشیان هەیە ئاو نا بێ
شاری هەتیو تا باسی کەی تەواو نا بێ ..

* * *

من
لە شاری هەتیو ئەژیم ..

ـــن. بەندی ـــــــــــــــــــ

“نانی پیرۆز” خەڵاتی باشترین بەڵگەفیلمی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “مۆسکۆ”ی بەدەستهێنا… مەنسوور جیهانی

فیلمی دیکۆمێنتی “نانی پیرۆز” لە دەرهێنانی ڕەوانشاد “رەحیم زەبیحی” و لە بەرهەمهێنانی “توورەج ئەسڵانی” خەڵاتی باشترین بەڵگەفیلمی بەشی پێشبڕکێی دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “مۆسکۆ” لە وڵاتی ڕووسیای بەدەستهێنا.

فیلمی دیکۆمێنتی “نانی پیرۆز” (نان مقدس) Holy Bread دوایین بەرهەمی سینەماکاری کۆچکردووی کورد “رەحیم زەبیحی”، لە بەرهەمهێنانی سینەماکاری کورد “توورەج ئەسڵانی” و بەرهەمی کۆمپانیای سینەمایی “ماد موڤی” MAAD Movie؛ دوای بەشداریی لە فێستیڤاڵە گرینگە جیهانییەکان و بەدەستهێنانی چەندین خەڵاتی بەنرخ؛ لە نوێترین و یازدەیەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا، لە بەشی پێشبڕکێی “بەڵگەفیلمە بڵیندەکان” لە دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “مۆسکۆ” MKFF لە هۆڵی ناوەندی سینەمایی

“ئۆکتیابر” Oktyabr و هەروەها لە سینەما KARO 11 Ohta لە شاری سەن پتەرزبورگ لە وڵاتی فیدڕاسیۆنی ڕووسیا نمایش کرا و لە لایەن بینەرانی ئامادەبوو لەم ڕووداوە سینەماییە پێشوازیی لێکرا و توانی خەڵاتی باشترین بەڵگەفیلمی بەندی ئەم فێستیڤاڵە بەدەست بێنێت.

ئەندامانی لیژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی “بەڵگەفیلمە بڕیندەکان”ی دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “مۆسکۆ” بریتی بوون لە: “ئیبراهیم سەعیدی” دیکۆمێنت ساز، مۆنتێر و دەرهێنەری بەرهەمە بڕیندە سینەماییەکان ــ سەرۆکی لیژنەی دادوەران لە شاری مەهاباد، “ئەکرەم هەیدۆ” Ekrem Heydo دەرهێنەری ڕۆژئاوای کوردستان و دانیشتووی وڵاتی ئەڵمانیا و دکتۆر “ییلماز ئۆزدیل” Yılmaz Özdil ڕەخنەگری کورد و دەرهێنەری سینەما لە وڵاتی تورکیا.

بڵاوکردنەوەی نێودەوڵەتی ئەم بەرهەمە دیکۆمێنتارییە، لە ئەستۆی کۆمپانیای “تسویر گستر الهە پارسی” (ئێلی ئیمێج) Eli Image بە بەرپرسیارییەتی خاتوو “ئیلاهە نەوبەخت”ــە.

“نانی پیرۆز” لە یەکەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا لە بەشی پێشبڕکێی “فیلمە نیوە بڕیندەکان” Mid-Length لە سی و سێیەمین خولی فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی ئەمستەردام ــ “ئیدفا” IDFA لە وڵاتی هۆڵەندا و لە درێژەی بەشدارییە نێودەوڵەتییەکانی خۆیدا لە لە بەشی پێشبڕکێی “فیلمە نیوە بڕیندەکان” لە هەژدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی دیکۆمێنتاری “بیگ ئسکای” Big Sky لە وڵاتی ئەمەریکا بە ناونیشانی یەکێک لە ڕووداوە گرینگەکانی سینەمای بەڵگەفیلمی جیهان، لە بەشی پێشبڕکێی “ڤیترینی جیهان” World Showcase لە بیست و حەوتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “هات داکس” Hot Docs لە شاری تۆرۆنتۆ لە وڵاتی کەنەدا فێستیڤاڵی جێگای متمانەی ئاکادیمیای ئۆسکار، لە بەشی “پێشبڕکێی سەرەکی” شەست و نۆیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “ترێنتۆ” Trento لە وڵاتی ئیتاڵیا و هەروەها لە بەشی فەرمی “پێشبڕکێی ئاسیا” لە سێزدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی بەڵگەفیلمی “دیمز” DMZ وەکوو گرینگترین فێستیڤاڵی فیلمی دیکۆمێنتاریی ئاسیا لە وڵاتی کۆریای باشوور نمایش کراوە.

ئەم بەرهەمە دیکۆمێنتارییە، تا ئێستا خەڵاتی ڕێزلێنانی تایبەتی ئەندامانی لیژنەی دادوەرانی خەڵاتی سەرەکی “ئەو فیلمانەی کە گرینگیان هەیە” The Movies That Matter Award لە بەشی پێشبڕکێی

سەرەکی نێونەتەوەیی حەڤەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “زاگرێب داکس” ZagrebDox لە وڵاتی کرۆواسیا، خەڵاتی باشترین بەڵگەفیلم لە بەشی “پێشبڕکێی سەرەکی” بیست و چوارەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “دینی ئەمڕۆ” Religion Today لە شاری ترێنتۆ لە وڵاتی ئیتاڵیا، خەڵاتی تایبەتی ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی قوتابیان لە بەشی پێشبڕکێی سەرەکی شەشەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “ئۆلجۆ” Ulju لە وڵاتی کۆریای باشوور، خەڵاتی گەورەی بەشی “پێشبڕکێی سەرەکی” دوازدەمین خولی فێستیڤاڵی جیهانی فیلمی کوردی “لەندەن” بۆ ناونیشانی سینەماکاری کورد “مەهمەت ئاکسۆی” Mehmet Aksoy یەکێک لە دامەزرێنەرانی ئەم فێستیڤاڵەی وڵاتی بەریتانیا و هەروەها خەڵاتی باشترین بەڵگەفیلم لە بەشی پێشبڕکێی “بەڵگەفیلمەکانی سینەمای کوردی” لە هەشتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “دهۆک” Duhok لە هەرێمی کوردستانی بەدەستهێناوە.

دووهەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “مۆسکۆ” Moscow بە بەرپرسیاریی خاتوو “گولیزەر گەردەن زەری” Gulizer Gerdenzeri، بە مەبەستی ڕەنگدانەوەی فەرهەنگ و مێژووی کوردەکان و هەروەها ژیانی مەدەنیی ئەم نەتەوەیە، بە چاودێری وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، بە نمایشی 54 فیلمی بەندی سینەمایی، بەڵگەفیلم و کورتە فیلم لە سینەماکارانی 8 وڵاتی جیهان و هەروەها بە پشتیوانی “کارۆ ئاڵت” لە هۆڵەکانی ناوەندی سینەمایی “ئۆکتیابر” و لە شاری مۆسکۆ و لە سینەما KARO 11 Ohta لە شاری سەن پێترزبوورگ لە وڵاتی فیدێراسیۆنی ڕووسیا بەڕێوەچوو.

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی فیلمی دیکۆمێنتی “نانی پیرەز”.